

**GODIŠNJAK
GRADSKOG
MUZEJA
VARAŽDIN**

B R O J 2 - 3

VARAŽDIN 1962 - 1963.

Redakcioni odbor Ilijanić Mira, Mirković Marija, Runjak Josip

Odgovorni urednik: Runjak Josip

GODIŠNJAK
GRADSKOG
MUZEJA
VARAŽDIN
1982 - 1983

VARAŽDIN 1982 - 1983

Tisak: Novinsko izdavačko i štamparsko poduzeće Čakovec

GRADSKI MUZEJ VARAŽDIN
ARHEOLOŠKI ODLJEC
118/82

Runjak Josip

RAZVITAK NARODNE VLASTI U OKRUGU VARAŽDIN 1941 — 1945. OPĆI USLOVI RAZVITKA NOB I NARODNE VLASTI

Okrug Varaždin, kako se je popularno zvao teritorij Okružnog komiteta KPH, zahvaćao je područje koje se danas gotovo u potpunosti poklapa s društveno-političkom zajednicom kotara Varaždin. Odstupanja su neznatna a odnose se na periferne dijelove današnjih općina Ivanec, Novi Marof i Ludbreg. Okrug je bio podijeljen na manje administrativne jedinice-kotareve a ovi opet na više općina. Neposredno pred početak rata na teritoriju Okruga Varaždin postojalo je šest kotareva: Čakovec, Prelog, Ivanec, Novi Marof, Ludbreg i Varaždin.

Djelovanje najvećeg broja organa i organizacija bilo je postavljeno na postojećem administrativno-teritorijalnom principu što osobito vrijedi za viša rukovodstva na našem teritoriju. U toku rata došlo je samo do korekcija na JZ dijelu teritorija no i to u neznatnom obimu.

Za potpunije razumijevanje razvitka narodne vlasti, posebno pak organa vlasti od najnižih do najviših u okviru okruga, bilo bi potrebno jedno šire i sveobuhvatnije uvodno objašnjenje. No, za ovaj prikaz to nije moguće niti pak za to postoji neophodna potreba. Međutim, nemoguće je izbjeći okvire koji su uslovljavali baš takav razvojni stupanj u datim momentima, takvu širinu karkva je postojala, takav kvalitet i konačno baš takvu karakteristiku, odnosno specifičnost u toj regiji. Radi toga bit će nabačeni minimalni faktori djelovanja kao okviri s pokušajem da se istovremeno odredi i njihov intenzitet djelovanja.

Izvan svake je sumnje, a to su kasnije i događaji potvrdili, da je osnovni i glavni pokretač organizirane borbe protiv okupatora bila KPJ. Najviše rukovodstvo ovog teritorija, Okružni komitet KPH Varaždin, neposredno poslije proglasa CK KPJ o podizanju ustanka nedvosmisleno je prihvatio zaključke svog višeg rukovodstva i započeo s pripremama. Ovaj sastanak

održan je 29. lipnja 1941. godine u Turčinu kraj Varaždina. To je činjenica koja je imala snažan utjecaj na daljnji razvoj događaja bez obzira na to kako su se oni razvijali, bez obzira na sve oscilacije koje je NOP proživljavao na ovom teritoriju. Ostaje također činjenica da je KPJ ostala jedina partija koja se je borila protiv okupatora, jedina organizirana snaga koja je beskompromisno rušila staro društvo i počela izgrađivati novo. No, KPJ ni ovdje nije bila samo pokretač, ona je bila i nosilac borbe. Prvi kalnički borci bili su članovi KPJ. Proporcionalno članovi KPJ, dali su i najveće žrtve. Članovi KPJ i rukovodstva ostali su i dalje integralni dio svoje partije bez obzira na sve teškoće, bez obzira na posebne uslove i specifičnosti koje su jako otežavale razvoj NOB-a i NOP-e na teritoriju okruga Varaždin, bez obzira na ostale otežavajuće elemente koji su snažno djelovali protiv razvoja NOP-a.

Razvoj narodne vlasti oslanjao se je na opći okvir djelovanja KPJ. Više ili manje utjecale su na to i druge komponente, a posebno su jak utjecaj imale vojne formacije. Jačanjem vojnih formacija nastajali su povoljniji uslovi za razvoj svih organa vlasti a posebno radi dvaju faktora. Prvi je proširenje oslobođenog i poluoslobođenog teritorija kao posljedice vojnih uspjeha sa svim onim mogućnostima koje pruža oslobođeni teritorij u političkom i organizacionom smislu. Drugi faktor izvire iz same činjenice što su jake vojne formacije same direktno sudjelovale u osnivanju pojedinih organa, odnosno bile inicijator osnivanja. Ipak ovdje treba naglasiti da je vojni faktor bio u svakom slučaju samo okvir za formiranje organa vlasti, dok je glavni nosilac ostao onaj politički faktor, a to su bili članovi rukovodstava pojedinih komiteta, članovi ostalih rukovodstava iz vlasti (posebno okružnih i kotarskih) kada se radi o osnivanju i radu nižih organa, u prvom redu mjesnih NOO-a. To su dakle bili svi oni »terenici« kako su ovdje nazivali sve političke radnike. Može se slobodno konstatirati da su u formiranju nižih organa vlasti oni na ovom teritoriju odigrali presudnu ulogu. Veliki broj »terenaca« pao je kao žrtva domaćih izdajica upravo u radu za narodnu vlast, za NOO-e.

Dakako, da je na oscilaciju u razvoju, posebno uspona i padova, utjecalo i niz drugih faktora. Pozitivni faktor djelovanja u svakom je slučaju bilo i opće stanje razvoja, posebno jačanja NOB u Jugoslaviji, a k tome treba dodati i uspjehe Saveznika na dalekim ratištima izvan Jugoslavije. Bilo je i drugih faktora koji su doprinosili razvoju narodne vlasti i razvoju NOP uopće. Neki su od njih u prvim danima okupacije bili i latentni pa ih je najprije trebalo otkriti, i sagledati a potom utvrditi liniju djelovanja. Osim toga trebalo se je prilagoditi specifičnoj situaciji terena i stanovništva, te drugim momentima presudnim u takvoj situaciji. U tu kategoriju spada i razočara-

nje masa u pojedine građanske stranke, a posebno u HSS. Iako je ovo zasebno pitanje, ipak ovdje treba barem napomenuti da je HSS zauzela u nekim selima oko Varaždina i Novog Marofa, kao i u samim spomenutim mjestima vrlo jake pozicije, te da je vrhunac svog utjecaja na seljačke mase imala 1937 — 1938. godine. No, kako se je rat sve više približavao granicama Jugoslavije, utjecaj HSS na seljačke mase postepeno je slabio. Osobito veliko razočaranje došlo je poslije formiranja Banovine Hrvatske. To i nije bilo slučajno. Sve je više rastao utjecaj radničke klase Varaždina koja se je počela ponovno javljati u organiziranom obliku poslije privremene stagnacije 1937 — 1938. godine. Bilo bi dakako pogrešno kada bi se posve isključilo negativno djelovanje HSS. No, u svakom slučaju njegovo je djelovanje bilo slabije nego li ranije.

Na kraju da spomenemo još jedan pozitivni faktor djelovanja na čitav NOP. To je raspoloženje masa koje su prihvatile ciljeve NOP-a, ciljeve narodne revolucije, sve se češće za njih vezale i tako postale njihov sastavni dio. Borba protiv okupatora i domaćih izdajnika, borba za socijalno oslobođenje postala je i njihova borba. Prema tome i ovaj faktor moramo ubrojiti u presudni.

Za razvitak NOB-e u okrugu Varaždin, pa prema tome i za razvoj NOP-a kao cjeline, snažno su djelovali i neki negativni faktori. Iako je njihovo djelovanje bilo različito u različito vrijeme rata, iako su se mijenjali sadržaj i oblici — jedni su nestajali, a drugi se pojavljivali — ipak ni ti negativni faktori nisu bili u stanju da izmjene osnovni proces kretanja, bez obzira na to što su ga u danom času jače ili slabije usporavali, jače ili slabije odlagali rješenja, brže ili sporije utjecali na konačni tok procesa. Zadržat ćemo se nešto podulje na tim faktorima jer su oni često puta bili uzrok stanja i jako utjecali na stepen razvoja.

Teritorij okruga Varaždin bio je sam po sebi relativno malo područje. Gotovo po polovici razdijeljen je rijekom Dravom koja je u toku rata učinila veliku prepreku u održavanju veze obzirom na kontrolu prelaženja preko mosta, odnosno pomanjkanja prijevoznih sredstava za prijelaz preko rijeke. Osim toga Međimurje je okupirala Mađarska, načinivši tako umjetnu granicu po sredini teritorija okruga. Granično područje prema Sloveniji fašistička je Njemačka također odvojila prisajedinivši ovaj dio Slovenije Trećem Rajhu. Dodamo li k tome da se nedaleko južne granice okruga pro teže rijeka Sava gdje se nalazi Zagreb s jakim vojnim garnizonom, postaje jasno da je manevriranje većih snaga bilo moguće gotovo jedino u pravcu istoka prema Bilogori i Slavoniji. Radi toga i situacija na bilogorsko—slavonskom području igrala je vidnu ulogu za razvoj NOB i na području Kalnika,

odnosno okruga Varaždin. Ne treba izgubiti iz vida ni mrežu komunikacionih linija koja je na ovom terenu gusta i omogućuje prolaz i težih ratnih oruđa, što je naravno išlo u prilog okupatoru. Sve to, a i niz drugih faktora koji su sad jače, sad slabije djelovali, možemo ubrojiti u negativne faktore djelovanja.

Početak NOB usprkos svim tim objektivnim preprekama vezan je za 1941. godinu djelovanjem Varaždinske i Kalničke partizanske grupe. Masovniji karakter vojnih operacija i jedinica nije ni u toj kao niti u narednoj 1942. godini postignut. Bez obzira na spomenute nepovoljne uslove čini se da su u pitanju masovnosti odigrali ulogu neki drugi subjektivni unutrašnji faktori a posebno:

1. Utjecaj političkih stranaka na narodne mase bio je, kao što je već spomenuto, vrlo jak u periodu formiranja pa sve do 1938. godine. Iako je intenzitet utjecaja opadao kako se je rat sve više približavao granicama Jugoslavije, ipak je još uvijek HSS imala jako djelovanje na seljačke mase posebno oko Novog Marofa, Ivanca, Varaždina i Čakovca. Za vrijeme Banovine Hrvatske politička aktivnost HSS sve se je više prenašala u kotarske i općinske centre. Pred sam rat varaždinska, čakovečka, novomarofska i ivanečka organizacija HSS bila je vrlo jaka te je predstavljala glavnu političku snagu u tim mjestima. Glavna masa članstva regrutirala se je među buržoazijom, a posebno među trgovcima i obrtnicima koji su se i na taj način počeli bogatiti. »Svoj k svome«, bila je glavna politička ali i trgovačka parola raznih trgovaca, nakupaca i prekupaca sve na račun ionako osiromašenih seljačkih i radničkih masa. Osim njih snažni agitatori najreakcionarnijeg dijela HSS bio je i kler, posebno njegov »rukovodeći« kadar u Varaždinu. U takvoj situaciji okupacija je značila za tu stranku novu polarizaciju snaga obzirom na suprotnosti kojima je u toku svojeg djelovanja bila stalno izložena. Najreakcionarniji dio pristaša stranke zajedno s Mačekomom Seljačkom i Građanskom zaštitom odmah se stavio u službu okupatora čineći tako prvu jezgru ustaške vlasti jer nekoliko ustaša u Varaždinu nisu bili u stanju da išta organiziraju a kamoli da preuzmu vlast iz ruku svojih gospodara—okupatora. Glavna masa pristaša HSS nije se angažirala na strani okupatora, već je ostala po strani, bez prave orijentacije, zbunjena nastalom situacijom. To se odnosi i na dio rukovodstva izvan Varaždina, napose one pojedince koji su kao funkcioneri stranke živjeli po selima i koji su najbolje mogli uočiti da je okupator omražen među narodom. Iako je proustaška šaćica činila velike napore da se pridobiju i ostale pristaše, ipak su svi ti pokušaji propadali redom kako su se tokom rata pojavljivali. Ni jaka propaganda ni represalije nisu mogle ništa bitnije

izmijeniti. Kako je vrijeme odmicalo tako se je polarizacija snaga sve više i sve brže okretala u suprotnom pravcu, u pravcu NOP.

2. Ostale građanske političke stranke, posebno njihova rukovodstva, poseve su izgubile orijentaciju. SDS nije imala snage da išta učini bez obzira na to što je imala dosta pristaša u ludbreškom kotaru i što je njihovo lijevo krilo vodilo naprednu politiku između dva rata a što je i nastavljeno u početku okupacije. No prave orijentacije u novim uslovima nije bilo ni ovdje.

Sve ostale građanske stranke i organizacije s političkom orijentacijom (JRZ, SOKOL i dr.) ili su bile odmah raspršene ili su na taj način prestale postojati. Više manje njihovo članstvo prepušteno je da se orijentira prema vlastitom nahođenju.

3. Na poprištu događaja ostala je KPJ sa svojim malobrojnim članstvom. Prvi ratni dani uzdrmali su članstvo i simpatizere. Nije se radilo o kolebanju ili neodlučnosti u procjeni situacije, već o udaru neprijatelja s jedne strane i nastojanju što bržeg okupljanja i organiziranog djelovanja s druge strane.

Jedan dio članova KPJ bio je jako kompromitiran djelovanjem u raznim naprednim organizacijama u predratnim danima, a prije svega u URS-u, »Slobodi«. Dio članova pojedinih partijskih rukovodstava, a posebno Okružnog komiteta KPH Varaždin bio je odsutan iz Varaždina. Na poslijetku, udarom ustaških agenata i policije jedan dio članova tih rukovodstava bio je uhapšen (već koncem lipna 1941.) pa je tako i s te strane bio otežan rad, bez obzira na to što su ipak pripreme za oružanu borbu vršene. Nema potrebe posebno naglašavati da je tako decimirano partijsko rukovodstvo došlo u vrlo težak položaj, te da je sve to rezultiralo ne samo teškoćama i vremenskim zaostajanjem u konsolidaciji i organizaciji vlastitih redova, već i zaostajanjem u pripremama i organiziranim akcijama za okupljanjem narodnih masa, te masovnim učešćem naroda u borbi protiv okupatora i domaćih izdajnika. Zahvaljujući vanjskim faktorima, a posebno CK KPH, te su se organizacione teškoće počele postepeno otklanjati već krajem 1941. godine, a naročito u toku 1942. godine. Međutim, takva situacija djelovala je nepovoljno na početak i masovnost NOP u okrugu Varaždin u značenju koje nije lako odrediti ali koje u svakom slučaju nije za podcijeniti, šta više upravo to treba ukalkulirati u jedan od odlučujućih faktora (ma da ne jedini) u razvoju NOP u okrugu Varaždin kada se radi o početku borbe i masovnosti naroda u borbi protiv okupatora i domaćih izdajica.

Iz toga bi međutim bilo pogrešno izvući zaključak da je među članstvom KPJ i simpatizerima nastala totalna pomutnja i da se nisu činili napori da se

što brže izađe iz te teške situacije. Prikupljanje oružja i municije, sanitetskog materijala i vojne opreme vršeno je po određenom planu i pohranjivano u prvim bazama u Varaždinu i okolici, posebno u Kućanu kraj Varaždina. Dogovaranje i neposredna agitacija vršena je među radnicima i seljacima s ciljem suzbijanja neprijateljske propagande.

U konspiraciji su održani sastanci omladine i radnika. Usprkos teškoćama vršene su pripreme za otpor — za rat.

Sumiramo li sva ta djelovanja međusobno, pokušamo li da u međuzavisnosti svih faktora djelovanja (objektivnih i subjektivnih, vanjskih i unutrašnjih) izdvojimo one najodlučnije, iskočit će reljefno KPJ kao odlučujući faktor djelovanja s tim, da su izvjesna vremenska zaostajanja i intenzitet razvoja NOB usporena udarom neprijatelja na članstvo KPJ odmah prvih mjeseci okupacije i utjecajem HSS na mase koja je u to vrijeme bila dovoljno jaka, da donekle uspori proces razvoja, a preslaba da to onemogućí. U takvim ili barem približno takvim dimenzijama može se ocijeniti situacija razvoja NOB u okrugu Varaždin kada se ima u vidu masovnost i početak većih vojnih operacija protiv okupatora i domaćih izdajnika. Ovdje nema potrebe da se ocijeni i intenzitet djelovanja ostalih faktora koji su spominjani ranije ili koji uopće nisu spominjani.

Sve se je to odrazilo na razvoj narodne vlasti ne samo u smislu postojanja ili nepostojanja prvih organa, već također i na funkciju koju su ti prvi organi imali u uslovima nepostojanja slobodnog teritorija s jedne strane, i nepostojanja većih vojnih formacija s druge strane, a sve to gledajući s općejugoslavenskih pozicija razvoja narodne vlasti.

POČETAK NARODNOOSLOBODILAČKE BORBE U OKRUGU VARAŽDIN

Napad fašističkih snaga na staru Jugoslaviju i raspad jugoslavenske krajevske vojske te upad okupatora na teritorij okruga Varaždin stavio je članove KPJ, simpatizere i sve antifašiste pred nove vrlo složene zadatke. Već na prvom sastanku u Turčinu 29. VI 1941. godine OK KPH zaključio je da se započne s pripremama za formiranje oružanih grupa kao najvažniji zadatak u tom času. Isto tako je zaključeno da se već iste noći rasturi po cijelom teritoriju okruga Proglas CK KPJ. Ustaški udar na članove KPJ, među kojima i na članove OK KPH, u mnogome je otežao situaciju u provođenju ovih zadataka, no usprkos tomu i dalje se radilo na stvaranju prvih oružanih grupa uz istovremeno prikupljanje odsutnoga članstva i vođenja agitacione borbe s okupa-

torom i domaćin izdajicama. Rezultati svih tih napora bili su ubrzo okrunjeni uspjehom. Na području Kalnika pojavile su se prve partizanske grupe. Te prve partizanske grupe sondirale su teren za razvoj drugih revolucionarnih organa i organizacija na tom terenu, a među njima i organa vlasti. Neprijatelj je nastojao likvidirati partizanske snage pojedinačnim akcijama ali bez rezultata. Kako je vrijeme odmicalo, tako su sve više jačale partizanske snage što je u proljeće 1942. godine navelo okupatora da ofanzivom na kalničke borce pokuša likvidirati NOP na ovom teritoriju. Tako je i travnja mjeseca 1942. godine započela prva neprijateljska ofanziva na Kalnik kombiniranim ustaškomobranskim napadom s istovremenim represalijama nad svima onima koji su pomagali NOB. Kao ni sve ostale ofanzive koje su kasnije slijedile ni ova nije mogla imati nekakvog vojnog uspjeha iako su njene posljedice bile vrlo teške. Partizani su se dosta lagano i bez većih žrtava probili s Kalnika i neprijateljskog obruča. No, nakon što su donijeli odluku da se rastave u manje skupine, tako oslabljeni bili su razbijeni od neuporedivo jačeg neprijatelja. Osobito je teško stradala ona grupa koja se je sklonila u Jalkovec nedaleko Varaždina, a u kojoj su bili Narodni heroji Florijan Bobić i Marija Vidović s još nekoliko prvoboraca, koji su svi nakon herojskog otpora bili ubijeni. Dakako, da je to bio novi udar za razvitak NOP i da su time nastala nova iskušenja. Situacija je bila otežana još i time, što je tom prilikom poginuo i sekretar OK KPH Varaždin Florijan Bobić. Da bude stvar još teža, i druga grupa partizana (koja se je sklonila u Hrastovskom nedaleko Ludbrega) također je stradala pa je tu izgubio život i Božo Lajner jedan od prvoboraca ovoga kraja. No, sve to više nije moglo zaustaviti jačanje partizanskog pokreta. Šta više, ti teški udarci kao da su masama dali novi impuls pa su se one sve više i sve brže počele okretati NOP.

Upravo u to vrijeme počinje pod rukovodstvom OK KPH Varaždin intenzivniji rad na stvaranju NOO-a, organa koji će biti pravi narodni, koji će moći na sebe preuzeti brigu ishrane vojske, koji će pribavljati sredstva za uspješno vođenje rata, koji će postepeno moći preuzeti ulogu narodne vlasti. Time se i na terenu okruga Varaždin počela ostvarivati koncepcija druga Tita koji je potkraj 1941. godine rekao:

»Mi smatramo da su NOO koje narod sam postavlja, u sadašnje vrijeme najodgovorniji organi na koje bismo se mogli osloniti. Ti NOO treba da budu birani dobrovoljno od naroda, bez razlike na politička uvjerenja. A tamo gdje je biranje tehnički nemoguće izvršiti, da budu imenovani, naimenovani od predstavnika svih političkih grupa koja stoje na stanovištu NOB-e. Osim lokalnih NOO-a, stojimo na stanovi-

štu, da se stvori jedan centralni NOO za čitavu oslobođenu teritoriju. Za izdržavanje reda i bezbednosti umjesto žandarma, da se formira po selima i varošima narodna straža«. . . .

PRVI POČECI RAZVOJA NARODNE VLASTI

U razvitku narodne vlasti u okrugu Varaždin razlikujemo nekoliko faza.

Prva faza razvitka narodne vlasti u okrugu Varaždin vezana je za 1941. godinu kada su se u pojedinim fabrikama, odnosno odjeljenjima fabrika, počeli osnivati prvi NOO. Prvi članovi NOO bili su prekaljeni radnici, istaknuti borci iz radničkog pokreta, članovi KPJ i njeni simpatizeri. Ova početna faza razvoja narodne vlasti bila je u stvari odraz vojnih i političkih prilika koje su vladale na tom terenu, prilagođavanje uslovima, kada još nije postojao oslobođeni teritorij, odnosno kada je i poluoslobođeni teritorij bio vrlo nestabilan i uzak. Prvi NOO-i bili su u stvari po svojoj suštini isključivo politički organi, forma preko koje je djelovala Partija na mase radnika i seljaštva, raskrinkavajući tako na širi način porobljivačke ciljeve okupatora i njihovih pomagača, mrveći polako ali stalno politiku čekanja. Dva su bila centra takvih akcija: »TIVAR« i »SVILANA«.

Osim takvog djelovanja ovim prvim odborima bio je zadatak i prikupljanje materijalnih sredstava za vođenje rata, snabdjevanje kalničkih partizana najnužnijim sanitetskim potrepštinama, odjećom i obućom. Članovi tih odbora angažirali su se u prikupljanju finansijskih sredstava okupljajući tako u zajednički front protiv neprijatelja na materijalan način brojne građane, anti-fašiste koji su se na taj način izjašnjavali za NOP. Ova faza trajala je do pogibije kalničkih prvoboraca u Jalkovcu.

FAZA SAZRIJEVANJA

Druga faza razvitka narodne vlasti u okrugu Varaždin nastavlja se na prvu ne samo vremenski već još uvijek i s njenim karakteristikama. Između jedne i druge faze nastao je jedan vakuum kao posljedica udara neprijatelja na Kalnik, odnosno posljedicama toga. No, taj je vakuum bio brzo ispunjen bez obzira na početne teškoće, pa je kasnije i proces razvoja još bio i ubrzan kao da je težak udarac pridonio ubrzavanju impulsa koji je zatim slijedio. Osim toga istovremeno je započeo i snažan raspad osnova na kojima su počivali prvi organi vlasti i izgrađivane nove osnove, po svojoj kvaliteti druga-

čije-osnove u kojima su se počele nazirati i konture organa vlasti. Evo nekih činjenica:

Politička situacija na teritoriju Okruga Varaždin počinje toliko da sazrijeva u korist NOP-a, da se na širem teritoriju počinju javljati organi narodne vlasti kao izraz stanja i situacije na tom terenu. Bez obzira na to što je prva jezgra bila u Varaždinu i što je ta jezgra jako djelovala na okolicu pa su se i tu počeli postepeno javljati niži organi kao izraz jakog akcijskog centra djelovanja, ipak je neuporedivo značajnije da se sada javljaju izvan utjecaja centra organi na teritorijalnom principu sa karakteristikama koje sve čvršće poprimaju karakter narodne vlasti, iako još s karakteristikama »staroga«. Ovo je tim značajnije što u to vrijeme oslobođeni teritorij nije imao stabilnosti, odnosno što se je ovaj proces razvijao i izvan oslobođenog teritorija i izvan poluoslobođenog teritorija. Šta više ovdje je i vojni faktor ostao u pozadini.

1. Koja je bila dakle osnovna pokretačka snaga?

2. Pogledajmo nekoliko dokumenata.

»Stanje u OK Varaždin

Kotar I

U općini M. formiran je Općinski NOO sa zadatkom da formiraju isto takve u svim selima.

Rad s rudarima počeo je zadovoljavajuće. Održan je sastanak s rudarima iz Rudnika I. Formiran je i NOO (akcioni) za I. To je privremeni kotarski. U odboru su dva rudara i dva seljaka. U općini L. kotar I. održan je sastanak sa 4 simpatizera od kojih dva rade u K. a dva mještana...

Tivar:

Razgovarali smo sa povjerenikom HR soc. o osnivanju NOO-a. On je pristao. Stvar mu je cijela jasna te će kao delegat putovati na konferenciju. Preko njega ćemo prodrijeti do ostalih radnika i formirati Glavni fabrički kao i odbore po svim odjeljenjima...

Za O. K.
Sivi«

Dokumenat je doduše nepotpuno datiran (28. VIII) no po brojnim analogijama i cjelokupnoj situaciji na terenu te sadržaju može se sa sigurnošću ustvrditi da je iz 1942. godine. Pogledajmo dalje još nekoliko izvoda iz dokumenata OK Varaždin (Okružnog komiteta KPH Varaždin.)

... »Prodrli smo u Novo Marofski kotar i imamo vezu sa 7 ljudi, uskoro će biti formiran u istom kotaru Kotarski NOO.

U Tivaru također će ovih dana biti formiran NOO za jedno odjeljenje, a fabrički će biti formiran ovih dana. Poslali smo 2 delegata na savjetovanje

u Zagorje i pripremamo teren za održavanje prve sjednice NOO-e za OK »Varaždin« . . .

3. IX 1942.

S. F. — S. N.

»Mali«

Jedan daljnji dokumenat među ostalim kaže: »Postavljeni su zadaci: Formiranje kotarskih NOO-e, mjesnih i općinskih, formiranje udarnih grupa . . .«

Koncem ljeta 1942. godine, a napose u početku jeseni 1942. godine NOO-i su pokrivali već veliki dio Okruga Varaždin s tim, da su se počeli već javljati i kotarski. Evo o tome još nekoliko izvadaka iz dokumenata OK KPH.

»U tvornici T. postoje 3 odbora NOO u jednom odjeljenju . . .«

»U općini V. imademo 2 NOO pa 3 druga, ti odbori su tek formirani, novi ali . . .«

»U općini P. imamo 2 NOO po 4 druga i ono su tek počeli s radom.«

»U Ludbreškom kotaru imamo 2 NO . . .«

Ovi citati su iz dokumenta OK KPH od 20. XI 1942.

Na kraju evo još nekoliko citata iz dokumenta OK KPH Varaždin od 25. studenoga. To je ustvari dopis upućen Povjerenstvu KPH u Zagrebu.

»Kotar Ludbreg: NOO ima 3 seoska odbora svaki s 4 člana, obuhvaća 38 ljudi.«

»Kotar Novi Marof. NOO ima jedan seoski mjesni, obuhvaća 12 ljudi.«

»Kotar Ivanec, 5 NOO u rudnicima obuhvaća ukupno 40 ljudi . . .«

Dopis nosi potpis: Mali (Konspirativno ime za druga Stjepana Ivića).

Ovi izvodi vrlo su značajni jer se iz njih može mnogo toga zaključiti, a kao najznačajnije proizlazi:

1. Razvoj narodne vlasti krenuo je takvim tempom, da ga više nije bilo moguće zaustaviti. Usprkos tomu što je prije 4 mjeseca neprijatelj zadao težak udarac NOP u Jalkovcu, gdje su poginuli neki prvoborci ovoga kraja, bez obzira na to što su se ustaše služile represalijama nad stanovništvom, čak šta više i usprkos tomu što je opća svjetska situacija na ratištima za saveznike bila vrlo nepovoljna (Nijemci su stajali pred vratima Moskve, a Zapadni su saveznici također bili u defanzivi), i na koncu, što je baš u to vrijeme neprijatelj vršio iznimno jaku propagandnu djelatnost u cilju diskreditiranja NOB nakon njegove bezuspješne ofanzive. Usprkos svim tim nepovoljnim okolnostima širenje NOP i narodne vlasti zahvaćalo je ne samo teritorijalna prostiranja, već također i aktiviralo sve više ljudi u nove organe vlasti.

2. Proces izgrađivanja narodne vlasti poprimao je sve vidniji karakter. Novi organi bili su sve manje političko agitacioni, a sve više organi vlasti s mnogo širim sadržajem rada, koji je sve više orjentiran na pomaganje voj-

ske i organiziranje života stanovništva. U tom cilju oni se organizaciono postavljaju onako kako već funkcioniraju na nekim ostalim dijelovima naše zemlje. Tu već i susrećemo općinske i kotarske organe.

Dakako, sve je ovo bilo vezano i za opće stanje u Jugoslaviji. I ovaj razvoj bio je u stvari samo integralan dio jedne cjeline pa je dakako i sve to ubrzavalo proces sazrijevanja i dobivanja da su naročito snažno djelovali Fočanski propisi (»Zadaci i ustrojstvo NOO«), gdje se ističe kako NOO ne smiju biti organi samo nekih političkih stranaka, nego u njih trebaju ući »svi rodoljubi bez obzira na narodnost, vjeru ili političko uvjerenje« i da oni »kao nosioci vlasti probuđenog naroda, preuzimaju sve potrebne mjere, da se aktivizira i ujedini narod u borbi protiv okupatora i njihovih domaćih slugu« čime im se daje dužnost ne samo da budu politička rukovodstva svog područja, nego i kao organi vlasti i sigurnosti što je posebno podvučeno u daljnjim aktima Vrhovnog štaba, napose u onima gdje se NOO-ima daje karakter samoupravnosti.

Kada je mjeseca septembra 1942. Vrhovni štab NOV i POJ objavio daljnju svoju »Naredbu o izborima narodnooslobodilačkih odbora« i s njome »Naredbu o obrazovanju pozadinskih vojnih vlasti«, stabilnost i trajnost NOO-a postala je činjenica; oni su postali baza novog političkog sistema, ustvari nove jugoslavenske države, koja doduše još nije postojala, ali koja je bila na pomolu.

Ovakav jugoslavenski razvoj narodne vlasti dao je značajne rezultate i na području okruga Varaždin, a u povratnom smislu ovaj se je okrug uklopio u sveopće jugoslavenske težnje proizašle na osnovu ratne situacije i ciljeva koji su s tim u vezi bili postavljeni od KPJ odmah nakon okupacije zemlje.

Sa 1942. godinom završava ujedno i druga faza razvitka narodne vlasti u okrugu Varaždin.

KULMINACIJA RAZVITKA NARODNE VLASTI

Zimom 1942/1943. započinje treća faza razvitka narodne vlasti u okrugu Varaždin. U jednogodišnjem razdoblju rasta dosegnuta je kulminacija. Pogledajmo neke značajne okvire razvitka.

1942. godina značila je za ovo područje pojavu regularnih partizanskih jedinica. Ovdje ratuje Kalnički partizanski odred koji svoje djelovanje širi na ostale susjedne krajeve Zagorja i Bilogore, a povremeno prodire u blizinu Zagreba. On sve više jača tako da je u stanju i ljudstvom pomagati razvitak NOB u susjednim područjima. No, njegovo djelovanje nije se iscrpljivalo sa-

mo u ratnim aktivnostima na neprijateljsku živu silu, napadima na manje posade neprijateljskih garnizona, neprijateljske transporte, žandarmerijske stanice i uništavanje općinskih korumpiranih organa vlasti, zgrada i arhiva, već i u stalnom političkom djelovanju na mase preko masovnih skupova i zborova, putem pisane riječi, brošurama i lecima i što je posebno značajno u pomaganju organiziranja i funkcioniranja novih institucija među kojima i organa narodne vlasti. On je tako ovdje bio vojni i politički faktor djelovanja Okružnog komiteta KPH. Dosljedno primjenjujući taktiku partizanskog načina ratovanja u sve povoljnijim općim uslovima, KPO je stalno doživljavao svoju transformaciju u sve jači, brojniji i efikasniji vojni i politički faktor koji također zajedno s ostalima organima i organizacijama na teritoriju okruga Varaždin u 1943. godini doživljava svoju kulminaciju. S njim, a onda u toku iste godine i s formiranjem brigada Okružni komitet KPH Varaždin časnio je ispunio jedan od svojih najvažnijih općih zadataka u toku rata — formiranje vojne sile za borbu protiv okupatora i domaćih izdajica!

Dakako, neprijatelj nije mirovao niti je smatrao da je za njega rat izgubljen. Šta više sve su bjeseonučniji postajali napadi neprijatelja ne samo na Kalnički partizanski odred, već također i na pristalice NOP-a koji su djelovali na oslobođenom i poluoslobođenom teritoriju. Isto tako i na ostalim jugoslavenskim ratištima neprijatelj je poduzimao nove ofanzive u cilju uništenja NOP-a. No, svi naponi sada su već unaprijed bili osuđeni na propast.

Dakako, da je na situaciju u okrugu Varaždin pozitivno djelovalo sve ono što se je odvijalo i u ostalim područjima Jugoslavije, a što je imalo veze s jačim političkim, vojnim i ostalim aktivnostima. Tu treba uvrstiti niz akata velikog značenja kao što su Odluke i rezolucije I zasjedanja AVNOJ-a, popularnost koju je stekao vođa Revolucije Tito, a onda i niz drugih vanjskih faktora od kojih treba istaći ugled koji dobiva NOV u svijetu kao jedina moćna vojna snaga koja se bori protiv okupatora i slugu okupatora. Isto tako raskrinkana je emigrantska londonska vlada: Mačekova politika doživjela je među masama potpuni debakl itd. Osim toga na svjetskim ratištima događaji su poprimili takav karakter koji više nije išao u prilog silama osovine. Početkom 1943. Njemačka doživljava težak poraz kod Staljingrada i od toga časa započinje nezadrživa ofanziva Crvene Armije prema zapadu. Istovremeno, odnosno još nešto ranije, zapadni saveznici razbijaju Romelove trupe kod El Alameina, te uskoro oslobađaju cijelu Afriku.

Svemu tome treba dodati još jedan snažan doprinos NOP-u. U ljeto 1943. godine prodrla je na ovo područje XII slavonska divizija. Divizija je kombiniranim akcijama s Kalničkim partizanskim odredom izvršila niz napada na

neprijateljske garnizone, a vrhunac tih uspjeha bilo je oslobođenje Lepoglave — ustaškog koncentracionog logora u kojem su čamili i očekivali smrt brojni antifašisti. Oslobođeno područje u ovom okrugu počelo se je sve više širiti, a time su stvorene mogućnosti za još uspješnije djelovanje masovnih i političkih organizacija na ovom području. Nakon kraćeg zadržavanja, u takvoj vrlo povoljnoj situaciji, na ovo područje dolazi XXVIII slavonska divizija koja u kombiniranim akcijama s KPO i već tada formiranom brigadom »Braće Radić« započinje vrlo uspješne vojne operacije koje su dovele do znatnog povećanja oslobođenog teritorija. U toku mjeseca septembra, oktobra i novembra 1943. bio je oslobođen niz većih mjesta u okrugu Varaždin među kojima i Varaždinske Toplice, Ludbreg, Ivanec, a osim toga u susjednim okruzima također je bilo oslobođeno niz kotarskih mjesta među kojima Zlatar i Koprivnica. Gotovo čitav okrug Varaždin bio je oslobođen. Ustvari, držao se je samo Varaždin opkoljen i osiguran bodljikavom žicom i minskim poljima. Iza te žice neprijatelj se više nije mogao kretati sa slabim snagama. Veza sa Zagrebom održavala se je još samo zračnim putem i željeznicom preko Zidanog mosta, dakle preko Slovenije. Dakako, iznimka je bila situacija u Međimurju obzirom na oslobođeni teritorij. No, što se tiče općeg raspoloženja i organizacionih akcija, oni su bili također na istom stupnju razvitka uzevši situaciju u cjelini. Šta više KPO je poduzimao u toku 1943. i neke vojne akcije na tom dijelu teritorija, iako su u uslovima mađarske okupacije mogućnosti bile znatno umanjene. No, zato su razni organi i organizacije djelovali ilegalno te odlazili u vojne formacije koje su djelovale u dijelu okruga preko Drave.

Takav buran razvitak u uslovima velikog oslobođenog teritorija vrlo je brzo kulminirao do svoje maksimalne tačke. To je bilo koncem jeseni 1943. godine kada je prema nepotpunim podacima bilo:

Na teritoriju Kotarskog NOO Varaždin	37 mjesnih NOO
Na „ „ „ „ Novi Marof	13 „ „
Na „ „ „ „ Ivanec	20 „ „
Na „ „ „ „ Ludbreg	27 „ „
Na „ „ „ „ Čakovec	16 „ „

Prema tome na teritoriju Okružnog narodnooslobodilačkog odbora Varaždin bilo je koncem jeseni 1943. godine ukupno 113 mjesnih NOO-a.

U isto vrijeme bili su već formirani i svi Kotarski NOO-i

Kotarski NOO	Varaždin	formiran je	7. X	1943. u V. Toplicama
„	„	N. Marof	„	je 17. X 1943.
„	„	Ivanec	„	je 15. III 1943. na R. Gori
„	„	Ludbreg	„	je 10. X 1943.
„	„	Čakovec	„	je u proljeće 1944.

U vrijeme formiranja KNOO Novi Marof imao je dva Općinska NOO-a: Breznički Hum i Ljubešćicu, a KNOO Ludbreg imao je Općinske NOO Ribnjak i Martijanec, dok je nešto kasnije formiran i Gradski NOO Varaždin.

Najviši organ vlasti bio je Okružni narodnooslobodilački odbor Varaždin izabran na konferenciji u Varaždinskim Toplicama 28 XI 1943. godine.

To je bio vrhunac rasta narodne vlasti, najviši domet ne samo u kvantitativnom smislu, već i u kvalitativnom. Time i završava treća faza razvoja narodne vlasti u Okrugu Varaždin, faza koju karakteriziraju ne samo masovnost već i stvarni sadržaj rada i djelovanja. Apsolutno se ostvarila misao druga Tita koji je u to vrijeme rekao:

»Mi smatramo da su NOO koje narod sam postavlja u sadašnje vrijeme najodgovorniji organi na koje bismo se mogli osloniti. Ti NOO trebaju da budu birani dobrovoljno od naroda, bez razlike na politička uvjerenja...«

Oni su tako postali istovremeno organi vlasti i organi Revolucije. Više nije bilo lutanja u iznalaženju rješenja i organizacionih dvoumljenja. Bili su postavljeni onako kako je to data situacija tražila, na istom principu kao i u ostalim dijelovima naše zemlje. Organi nove narodne vlasti postali su integralni dio nove narodne jugoslavenske vlasti.

USLOVI RADA I AKTIVNOST ORGANA NARODNE VLASTI

Bio bi posve pogrešan zaključak kada bi se cjelokupna slika stanja na teritoriju ONOO shvatila idealno, u kojem je nesmetano omogućen rad svim organima i organizacijama Revolucije pa među njima i organima narodne vlasti. Ne treba smetnuti s uma da i u najoptimalnijim uslovima rada (u toku jeseni 1943.) neprijatelj nije ni jednoga časa mirovao, čak što više bilo je očigledno da vrši vrlo sistematično pripreme na jednom širem planu kako bi barem djelomično zadobio pozicije koje je držao u ranijim godinama. Ne treba ni jednoga časa ispustiti iz vida da je ovaj teritorij u ratnim naporima Njemačke igrao važnu ulogu, osobito u situaciji sve nestabilnijih pozicija u susjednoj Mađarskoj, a osim toga njemački je generalštab morao u to vrijeme kalkulirati i s ovim područjem u slučaju invazije Zapadnih saveznika na jugoistok Evrope. Tu nije bilo samo pitanje snabdje-

vanya, već također i pitanje dotura vojnih snaga u slučaju prebacivanja vojnih operacija na jugoistok Evrope. Očigledno je bilo da je za Njemačku ovaj teritorij imao i dalje barem isto, ako ne i veće značenje kao i u toku 1941. i 1942. godine. Bez obzira na to, što je do invazije došlo na Zapadu, ipak je sve do kapitulacije za Njemačku ovaj teritorij imao vrlo veliko značenje. Šta više u toku 1944. i 1945. godine u uslovima postojanja Srijemskog fronta, odnosno još ranije u situaciji povlačenja s južnog dijela Balkana, teritorij ONOO dobio je prvorazredno pozadinsko značenje za Wermacht pa je i u tom smislu neprijatelj poduzimao odgovarajuće mjere ne samo u kombinaciji s ustašama, već također i vlastitim snagama. Otuda i dislokacije pojedinih krupnijih vojnih efekativa na ovo područje odnosno njenu blizinu. Što se pak tiče ustaša oni su bili zadovoljni takvim interesom Nijemaca za ovo područje računajući da će time imati nešto širu mogućnost djelovanja. Radi toga oni su vrlo pažljivo razradili planove svoje ofanzive na teritorij ONOO-a angažirajući pri tome vrlo jake vojne efektivne, iako su im bile potrebne i na drugim mjestima. Nije stoga iznenađenje što se je na ovom terenu do kraja rata našao osim elitnih jedinica okupatora i ustaša i sav ološ kojega je Wermacht angažirao po Evropi u borbi za pljačku naroda.

Pri svemu ovome što je rečeno treba imati u vidu i kombinacije pojedinih predstavnika rukovodstva HSS koji su sada nastojali zaustaviti potpuni raspad politike čekanja. Iako ustvari više nisu predstavljali bilo kakvu organiziranu snagu s kojom bi ozbiljnije trebalo računati, ipak ne treba ni potcijenivati vidne napore koje su poduzimali sve do kraja rata u cilju konsolidacije svojih redova i paraliziranja rada na liniji NOP, primjenjujući često puta vrlo rafiniranu politiku, osobito kada se je radilo o kompromitiranim ustašama, iako su i po njihovim direktivama vrlo često nastupali, dakako prikriveno.

Sve su to bili faktori koji su čas jače čas slabije djelovali. Rat je bio u punom zamahu na svim frontovima pa je i ovdje sve bilo u znaku takvog stanja. Neprijatelj nije računao na kapitulaciju. On je ostao kod svoga cilja i želja. Neki konkretni detalji o svemu najbolje govore.

Opći uslovi djelovanja organa vlasti na teritoriju ONNO-a bili su pod utjecajem brojnih faktora, a posebno pod utjecajem vojnih operacija. Uslijed toga, u radu je bilo i oscilacija. Ovi utjecaji davali su i neke osnovne biljege koji se u grubim okvirima vremenski mogu podijeliti na dva perioda. Prvi je period završni dio treće faze djelovanja organa narodne vlasti, od kraja studenoga 1943. godine do završetka rata. Iako će još kasnije biti govora o četvrtoj fazi rada narodne vlasti, ovdje će biti zahvaćen i početni

dio ove faze, pošto ova dva dijela imaju neke značajne karakteristike usprkos tomu što su u mnogome i suprotni.

Propagandna djelatnost organa vlasti sada je sve više dolazila do izražaja i u danim slučajevima potpuno paralizirala ustaško-njemačku aktivnost. Neprijatelj je u toku 1941. i 1942. godine u potpunosti nastojao iskoristiti religioznost velikog dijela stanovništva ovoga okruga pa je i vrlo često koristio propovjedaonice crkava za svoju djelatnost. Na svim konferencijama, masovnim sastancima po selima i mitinzima raskrinkavana je parola neprijatelja o rušenju crkava, ubijanju popova i sličnih neprijateljskih parola. Očigledni primjeri ponašanja partizana bili su ubitačni dokazi jalove neprijateljske propagande i najbolji demantij. Isto tako sada je vrlo efikasno odstranjena parola neprijatelja da će komunisti natjerati sve seljake da jedu iz istog kazana, kako je to propovijedao neprijatelj. Partizani, politički radnici, članovi organa vlasti i ostali aktivisti gotovo su na svakom sastanku raskrinkavali neprijatelja i djelovali mobilizatorski na mase. Vrlo jaku agitaciju razvili su na popularizaciji odluka II zasjedanja AVNOJ-a. S brojnih skupština i mitinga slano je mnogo brzoglasa Maršalu Titu, AVNOJ-u i Nacionalnom komitetu. Tumačeći historijske odluke AVNOJ-a na cijelom teritoriju okruga, terenci su naišli na veliko interesovanje i one su poslušile u mobilizaciji masa.

Osim širenja ciljeva NOP-a trebalo je rješavati brojne zadatke Akcija sakupljanja živežnih namirnica i finansijskih sredstava vrlo je dobro uspijevala. Osim finansijskih sredstava sakupljene su za pasivne krajeve i velike količine živežnih namirnica. Mlinari su se dobrovoljno odrekli 50% od ubranog ušura.

U cilju osiguravanja nužnih sredstava za život organizirana je razmjena među zagorskim i podravskim kotarevima. Zagorski su kotarevi davali vino, sijeno, ugalj i ostale svoje viškove, a u zamjenu su od podravskih kotareva dobivali pšenicu, kukuruz i stoku. Iako su na tom radu djelovali i vojska i OK KPH, ipak su glavni nosioci bili Kotarski narodnooslobodilački odbori sa svojim mehanizmom.

Nestašica soli u velikom dijelu Okruga riješena je tako da je izvršena zamjena za ždriježad iz Međimurja. Efekt toga bio je vrlo povoljan, a cijena soli bila je niža nego li u Varaždinu za više od 400%.

Pasivnim selima stavljena je na raspolaganje besplatno sol i žitarice tako da je zimu stanovništvo dočekalo kako tako opskrbljeno.

Vrlo energično suzbijao se je šverc sa živežnim namirnicama i ostalim artiklima. Hapšenje nekoliko profesionalnih švercera vrlo je dobro odjeknulo među narodom. Isti su bili suđeni po narodnim sudovima i na osnovu presude upućeni na prisilan rad.

U oslobođene kotareve, a naročito u poluoslobođene dijelove okruga, neprijatelj se povremeno zalijetao jakim snagama. Ove su akcije uvijek završavale hapšenjima i ubistvima ljudi. Sudbina uhapšenih bila je vrlo različita. Neki su slani u koncentracione logore i više se nisu vraćali svojim domovima, drugi su slani na prisilan rad u Njemačku, a neki su za odmazdu vješani. Neprijatelj je u pojedinim slučajevima i taktizirao pa je uhapšene puštao kućama. Svi takvi slučajevi služili su na mitinzima u raskrinkavanju okupatora i domaćih izdajica.

Neprijatelj je putem letaka, na skupštinama, a i pojedinačnim porukama pozivao narod a naročito odbornike NOO-a da ne napuštaju svoje domove kada dođu u njihova sela i mjesta vojne jedinice. Takve pozive bilo je potrebno vrlo brzo paralizirati jer je usprkos iskustva ipak postojala mogućnost da se jedan dio odluči da poslušna poziv neprijatelja, pa onda kasnije ipak bude uhapšen ili ubijen.

Početkom 1944. godine preostali dio Mačekovaca počeo je s novom taktikom. Ustaški predstavnici javno su na skupštinama propagirali neke svoje ciljeve. Tako su na javnoj skupštini u Varaždinskim Toplicama istakli da će ustaštvo biti tako dugo dok rat traje, a poslije rata narod će u svakom slučaju odlučiti na slobodnim izborima hoće ili poglavnika ili predstavnika. Osim toga na takvim se je skupštinama sve rijeđe spominjalo potpuno kompromitirano ime poglavnika i ustaša uopće, a sve se je više govorilo o Braći Radić i njihovoj politici. Istovremeno ustaše su i rasturivali Mačekov list »Pravica«. No, koliko su se protagonisti takve propagande nadali uspjehu, toliko je i ovakva situacija davala izvanredne mogućnosti za raskrinkavanje Mačeka i njegovih sljedbenika. O njima se je još trebalo voditi računa, jer su osobito u Varaždinu u tom cilju preduzeli niz akcija ne samo organizacione naravi, već i spašavanja onoga što se još spasiti dade u situaciji, koja je postojala postepeno sve bezizglednija za njih.

Opći uslovi djelovanja Kotarskog NOO Ivanec imali su neke svoje specifičnosti. Treba imati u vidu da je bilo kakvo djelovanje na liniji NOP uvijek bilo pod stalnom opasnošću provale neprijatelja koji je tokom cijele okupacije držao jake garnizone na tom kotaru. Samo u najpovoljnijim okolnostima bilo je moguće djelovanje izvan te opasnosti, a to je bilo kraće vrijeme u jesen 1943. godine prilikom oslobođenja Lepoglave. Osim toga ovaj se je kotar nalazio na periferiji okruga prema Sloveniji gdje su Nijemci s posebnom pažnjom kontrolirali kretanje i onemogućavali veze sa susjednim terenom. Isto tako veliki dio kotara prvi puta je vidio regularne partizanske jedinice tek 1943. pa je i neprijatelj koristio takovu situaciju djelujući propagandno protiv

NOV-e. Situacija je politički postala mnogo povoljnija nakon formiranja udarne čete koja je krstarila kotarom, vršeći udare na komunikacije i manja neprijateljska uporišta, te pojedine neprijateljske agente. Terenci i ostali aktivisti NOP s udarnom četom na svakom su mitingu popularizirali NOP, a posebno odluke II zasjedanja AVNOJ-a. Na tim je manifestacijama došla do izražaja odanost naroda, što se je vidjelo po oduševljenju koje je pokazivao prema NOP-u.

To je naročito došlo do izražaja kada je udarna četa koncem 1943. godine zapalila pogranične rampe i karaule. Narod, duž ove umjetno stvorene granice, bio je tako suočen s činjenicom da partizani tu granicu ne priznaju i da je samo pitanje vremena likvidacije takvog umjetnog stanja. Zato su posebno bili zainteresirani stanovnici dvovlasnici.

Opći uslovi djelovanja Kotarskog NOO-a Novi Marof odvijali su se u uslovima »politike čekanja« koju su još podržavali neki funkcioneri stranke. Iako su već sada činili znatnu manjinu, ipak se je to odrazilo u prilivu boraca u NOV. Ovdje je i neprijateljska propaganda bila podešena tako da se na miran način privuče seljaštvo koje je u ovom kotaru činilo ogromnu većinu. Tako je bilo pokušaja »miroljubivog« načina ne samo u Varaždinskim Toplicama, već i u ostalim većim selima kotara. Šta više pozivanim odbornicima držani su miroljubivi govori isto kao i uhapšenima. Kasnije je ipak sve završilo odvođenjem seljaka u Varaždin, gdje su bili prisiljavani da se odreknu NOP-a. Tko to nije učinio, bio je zadržan u varaždinskom zatvoru.

Osim rečenoga, neprijatelj se je ovdje služio i iznenadnim upadom manjih ali vrlo jako naoružanih jedinica u pojedina sela koja su bila na dobrim komunikacijama. Vršeći represalije, ustaše su nastojali strahom i terorom onemogućiti sve jači zamah NOP-a. Svoju privrženost ciljevima Revolucije narod ovoga kotara manifestirao je na razne načine. Najvidnije je to došlo do izražaja poslije II zasjedanja AVNOJ-a kada je tvorcima ovih odluka bilo poslano 12 pozdravnih brzojava sa ovoga kotara.

Prehrana stanovništva ovoga kotara bila je velika poteškoća i veliki ispit za novu vlast. Kotarski NOO i to je riješio na zadovoljavajući način, što se je vrlo pozitivno odrazilo na stanje i orijentaciju stanovništva, koje je shvaćalo sve teškoće koje je s tim u vezi trebalo riješiti. Osobito je oduševljeno primljena vijest da je NOV poslije oslobođenja Koprivnice ovom kotaru prepustila dio živežnih namirnica a posebno pšenice, soli, šećera, potkova i okova, i to sve besplatno.

Opći uslovi djelovanja kotarskog NOO-a Varaždin bili su u znaku velike političke bitke između centra kotara Varaždina i ostalog područja. Iz Varaž-

dina je neprijatelj sipao otrovnu propagandu po cijelom okrugu i povremeno slao kaznene ekspedicije u pojedina sela i zaseoke. Odavle su bile organizirane sve neprijateljske akcije protiv oslobođenog i poluoslobođenog teritorija, ovdje su kovane zavjere protiv stanovništva, tu su se pravili crni tiskovi likvidacija pristalica NOP-a i svih onih koji nisu željeli prihvatiti ustašku propagandu. No, usprkos svemu, grad je pomagao NOP, a ovaj njega.

Pokret u gradu razvijao se je u vrlo teškim prilikama. Vojnom i policijskom silom neprijatelj je kontrolirao već od prvih dana okupacije svaki pokret. Povremeno je vršio hapšenja iznenadnim prepadima, nastojeći likvidacijom aktivista onemogućiti bilo kakav organizirani rad. U takvoj situaciji glavno polje rada sastojalo se je u sakupljanju rublja, sanitetskog materijala, novca i štamparskog materijala za potrebe NOV-e. To je bilo moguće na jednom širem planu uz angažiranje velikog broja građana koji su se time aktivno uključili u antifašistički front. Formirani su i pojedini centri kao na primjer u Tivaru, Svilani, Ljevaonici i drugim punktovima gdje se je politički djelovalo na radnike. Tu se je i rasturala partizanska štampa koja je išla iz ruke u ruku. Neprijatelj je vrlo žestoko udarao na svaki pa i najmanji znak djelovanja bilo koga na liniji pomaganja partizana. U pravilu svaki takav bio je prebijen, a onda upućivan u koncentracione logore. Bijes neprijatelja bio je nezaustavljiv u koliko je doznao da se radi o članu KP ili SKOJ-a. Takvi su završavali na najgrozniji način. Osim terora policije čitavu je djelatnost na liniji NOP kompliciralo djelovanje ostataka mačekovštine. Na toj su se liniji pravili planovi sve do kraja rata.

Historijske odluke II zasjedanja AVNOJ-a bile su tumačene samo u istočnim dijelovima kotara. S tih održanih mitinga odaslano je 10 pozdravnih telegrama Maršalu Titu, Nacionalnom komitetu i AVNOJ-u.

Upadom neprijatelja u Ludbreg, Varaždinske Toplice i Novi Marof situacija je postala još teža. Odbornici su dijelom napustili teritorij, a rad je ponovno poprimio konspirativni karakter.

Opći uslovi djelovanja Kotarskog NOO-a Ludbreg odvijali su se u povoljnijim prilikama. S političkim radom započelo se je ovdje mnogo ranije, tako da su već 1941. godine ovdje djelovale pojedine grupe paratizana. Kad se grupa u ožujku mjesecu ojačala novim drugovima i kad su se u pojedinim selima sve brže počele javljati organizirane grupe za borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika, opće je raspoloženje vrlo brzo došlo na liniju NOP, bez obzira na to što je to neprijatelj nastojao onemogućiti sijanjem razdora između hrvatskog i srpskog stanovništva. Val narodnog ustanka ovdje je došao do najvećeg izražaja, pa je i narodna vlast ovdje poprimila i najkvalitetniji izraz.

Najveći dio funkcionera HSS ovdje je prišao NOP tako da tu nije bilo većih poteškoća u likvidaciji maćekovštine. Na cijelom teritoriju gotovo nije bilo kuće gdje se nije čitala partizanska štampa i koja nije na neki način pomagala partizane. Masovan kulturni rad bio je pokrenut od brojnih kulturno-umjetničkih ekipa. Narod se je rado odazivao svakom pozivu organa vlasti na akcije, bilo da se je radilo o dobrovoljnim radovima u poljima, bilo da se je radilo na rušenju pruga ili prekopavanju cestovnih komunikacionih linija. Omladina je oduševljeno primila i realizirala brojne zadatke koji su na nju postavili organi vlasti, partizanske jedinice i njihova rukovodstva. U općem oduševljenju za NOB u ovom je kotaru bilo i najviše aktivnih učesnika NOB-a. Zahvaljujući takvom raspoloženju masa, ovdje je partija vrlo brzo uspjela otkloniti svaku zapreku na liniji bratstva-jedinstva, iako se ne može reći da neprijatelj nije koristio nacionalnu situaciju u ovom kotaru za svoje ciljeve. No, zahvaljujući brzom djelovanju Partije, sve su teškoće bile na vrijeme otklonjene, a neke i preduhitrene. Na toj liniji OP KPH pokazao je izvanrednu zrelost i efikasnost.

Opći uslovi djelovanja Kotarskih NOO-a Prelog i Čakovec odvijali su se u izuzetnim okolnostima.

Odmah po dolasku Mađari su poduzeli u Međimurju specijalne mjere. Da bi pridobili za sebe narodne mase, oni su počeli sa solidnom opskrbom cijelog Međimurja tako da je ono bilo u dovoljnoj mjeri opskrbljeno svim potrebitinama, a osobito živežnim namirnicama, i to sve po sniženim cijenama. Osim toga započeli su jakom propagandom o posebnoj međimurskoj nacionalnosti i međimurskom jeziku, pa su i u tu svrhu izdavali list na takvom »međimurskom« jeziku. Usprkos takvoj početnoj politici napredni se antifašisti nisu dali zavarati. Vrlo brzo započela je i ekonomska eksploatacija, a potom i politički progoni. Pred kraj 1942. godine izvršen je i masovan udar na simpatizere NOP-a pa je tom prilikom pohapšeno oko 180 simpatizera NOP-a, a među njima i određen broj odbornika tajnih NOO-a. Oslobođenje velikog dijela okruga u 1943. godini omogućilo je direktnu vezu okruga s dijelom u Međimurju, pa je na taj način rad na liniji NOP dobio novi impuls. Od toga vremena počinje intenzivan politički rad, izvršene su i neke manje akcije protiv narodnih neprijatelja. Preko Drave organiziran je vrlo živ saobraćaj, vršena je razmjena robe, osobito sanitetskog materijala. Osim toga započelo je i masovno prebacivanje Međimuraca u NOV, tako da je samo zimi 1943. prebačeno preko Drave preko 200 ljudi u NOV. Padom Ludbrega i Koprivnice situacija se ponovno promijenila i rad je bio otežan. Nastale su nove teškoće u uslovima terora, ali rad je ipak nastavljen.

ORGANIZACIONO STANJE ORGANA NARODNE VLASTI

Bez obzira o kojim se je organima vlasti radilo, organizaciono stanje jako je osciliralo. To jednako vrijedi za niže i više organe u okrugu, od najvišeg Okružnog narodnooslobodilačkog odbora Varaždin do mjesnih organa za selo ili pojedina sela zajedno. Na oscilaciju su utjecali brojni unutrašnji faktori a isto tako i vanjski. Jedni su bili plod razvitka i usavršavanja rada, drugi su bili nametnuti situacijom izvana. U svemu je bilo i pozitivnih i negativnih promjena, ponekad i zastranjivanja pa i slabosti u radu. Sve je to dakako imalo i neposrednog odraza na cjelokupnu situaciju u okrugu, pa se je svaki pozitivni potez mnogostruko isplaćivao, a svaki negativni nosio je sa sobom reperkusije za čije je otklanjanje trebalo ulagati nove napore, a ponekad davati i žrtve.

Najviši organ vlasti okruga, Okružni narodnooslobodilački odbor Varaždin javno je izabran 28. studenog 1943. godine u Varaždinskim Toplicama. Prije izabranog ONOO-a djelovao je inicijativni ONOO Varaždin koji je predstavljao najvišu vlast u okrugu Varaždin. Prva izborna konferencija izabrala je Izvršni odbor od 9 članova, koji su se nakon toga konstituirali. Za predsjednika je izabran Koren Jakob seljak iz Ključa, a za tajnika Stjepan Ivić radnik iz Kunjaka, na funkciji sekretara OK KPH. Dok su prilike dopuštale, sjednice ONOO-a održavale su se svakih 14 dana. Formirani su odsjeci koji su trebali samostalno djelovati. Veza s kotarskim NOO-ima održavana je pismenim i usmenim putem. Ovom organu vlasti obraćali su se o praktičnim pitanjima i pojedinci pa je i on donosao rješenja u skladu sa svojim poslovanjem. S različitim uspjehom djelovali su ovi odsjeci: propagandni odsjek, gospodarski, prosvjetni, zdravstveni, socijalni i odsjek za promet. Za svaki odsjek bio je odgovoran jedan član izvršnog odbora.

Na konferenciji u Varaždinskim Toplicama bilo je prisutno preko 300 delegata iz cijelog područja okruga. Ovakovo organizaciono stanje trajalo je do početka siječnja 1944. godine, tj. do neprijateljske ofanzive. Promjene su nastale vrlo brzo jer je jedan član prešao na drugu dužnost, dok je jedan poginuo. Daljnje veće promjene izvršene su početkom jeseni 1944. godine kada tajničku dužnost preuzima drug Vlašić, a drug Stjepan Ivić postaje potpredsjednik. Istovremeno broj članova ONOO-a smanjen je na 7. Rad se je i dalje nastavio po odsjecima. Promjene su bile dakle dosta česte pa je i organizaciono stanje u pojedinim trenucima bilo vrlo različito, a s tim u vezi bilo je i funkcioniranje toga organa vlasti. Posljednje veće promjene u toku rata izvršene su krajem 1944. godine kada je za predsjednika ONOO-a izabran Đuro Kuhar, za tajnika Ilija Šnajder, a u ONOO je još ušao i drug Okreša.

Organizaciono stanje KNOO Ivanec vrlo se je često mijenjalo. Na neprikladnom teritoriju bilo je teško solidno raditi. Usprkos tomu početkom 1944. godine na tom dijelu kotara javno su izabrana dva općinska NOO, jedan je radio u ilegalnosti. U tom istom vremenu na teritoriju kotara djelovala su ukupno 43 mjesna NOO-a. Od ovoga broja oko 15 ih je bilo slabijih, radili su u ilegalnosti pa i nisu bili pravi nosioci vlasti. Kasnije se jedan dio njih osposobio za rad, dok su se neki i raspali.

Mjeseca februara 1944. godine KNOO ulazi u sastav Okružnog narodno-oslobodilačkog odbora Krapina u kojem ostaje do kraja rata.

Kotarski NOO Novi Marof javno je izabran od Općinskih i mjesnih delegata. Izabrano je 7 članova izvršnog odbora i 28 članova plenuma. U sazivanju sjednica i njihovom održavanju bilo je velikih poteškoća radi čestih upada neprijatelja na oslobođeni teritorij kotara, tako da se rad nije odvijao po poslovniku koji je bio donesen. U okviru odbora nisu bili formirani odsjeci. Krajem 1943. godine djelovala su na teritoriju 4 općinska NOO-a. Svi općinski NOO-i su javno birani. Krajem iste godine na teritoriju kotara djelovalo je 18 mjesnih NOO-a, jedan rudarski NOO i jedan gradski NOO za Varaždinske Toplice. Svi ovi odbori su bili javno birani. Osim njih u to je vrijeme postojalo još 6 tajnih NOO-a. Kotarski NOO Varaždin također nije djelovao preko odsjeka. Rad je bio iznimno težak jer je najveći dio kotara bio pod stalnom kontrolom neprijatelja. Krajem 1943. godine pored kotarskog djelovalo je 5 općinskih NOO-a, koji su djelovali tajno i 48 mjesnih NOO-a.

Kotarski NOO Ludbreg javno je biran poslije oslobođenja mjesta. Isto tako i svi općinski i mjesni NOO-i koji su bili formirani prije oslobođenja kotara, sada su ponovno javno birani. Osim izvršnog odbora biran je i plenum. KNOO je djelovao putem odsjeka za pojedine grane, odnosno oblasti. To je ujedno bio i jedini KNOO kod kojega su bili formirani svi odsjeci kako to propisuje Poslovnik o radu NOO-a. Sjednice odbora održavane su redovno a na dnevnim redovima tretirana su gotovo sva pitanja, koja su bila u nadležnosti. Pored KNOO javno su izabrani i svi općinski NOO-i tako da su sve općine kotara imale svoje općinske NOO-e ukupno 5. Koncem 1943. godine na teritoriju kotara djelovalo je ukupno 52 NOO-a.

Situacija u Međimurju bila je sasvim drugačija uslijed specifičnih prilika koje su ovdje vladale. Organizaciono KNOO i na ovom dijelu okruga nisu mogli biti tako postavljeni kao u onom dijelu preko Drave. Razumljivo je također da nisu ni mogli biti javno birani, niti pak su djelovali kao organi vlasti. Uslijed takve situacije čitavo područje pomalo se je počelo tretirati kao jedno

pa se time i dva ranije postojeća kotara stapaju u jedan. Usprkos svim tim teškoćama koncem 1943. godine za teritorij Međimurja djelovao je inicijativni KNOO Prelog s oko 16 mjesnih NOO-a. Kasnije je taj broj nešto porasao poslije formiranja KNOO-a Čakovec u proljeće 1944. godine.

SADRŽAJ RADA ORGANA NARODNE VLASTI

U kompliciranim ratnim uslovima, posebno u uslovima koji nastaju u Revoluciji, sadržaj rada pojedinih organa i organizacija Revolucije bili su u stalnom mijenjanju, u promjenama diktiranim situacijom koja nije trpjela stacionarnost niti zaostajanje za događajima. Razgraničenje sadržaja rada s ostalim organima i organizacijama također nije bilo lako provesti to prije, što su mnogi članovi jednih organa i organizacija sticanjem okolnosti bili ujedno i članovi drugih. Osim toga ne treba skinuti s uma da su ljudi, doduše, bili puni entuzijazma za rad ali često puta vještina i znanje nisu išli u korak s rješenjima za pojedina konkretna pitanja i konkretne odluke. Nije dakle bilo uvijek lako pronaći najoptimalnija rješenja i donijeti najbolje odluke. Iskustva je međutim bilo malo, ono se je tek sticalo radom. Donošenje konkretnih mjera i odluka bio je uvijek i politički akt pa ga je i preko te prizme trebalo promatrati. Radi svega toga procjena situacije u vezi s donošenjem odluka bila je od prvorazrednog značenja.

Okružni Narodnooslobodilački odbor zahvatio je širok raspon rada. U vrlo tjesnoj suradnji s OK KPH Varaždin djelovao je u potpunosti u skladu s ciljevima NOB imajući stalno pred očima konkretnu situaciju na terenu.

Biranje ONOO-a Varaždin provedeno je u vrlo svečanoj atmosferi 28. XI 1943. godine u Varaždinskim Toplicama pred više od 300 delegata s područja okruga. Konferenciju je otvorio predsjednik inicijativnog ONOO-a Viktor Tot, te predložio dnevni red konferencije:

1. politička situacija,
2. vojska i narod,
3. Komunistička partija i narod,
4. izbor Izvršnog odbora i plenuma
5. narodno veselje.

U svečano isklicenoj sali kupališta u Varaždinskim Toplicama redali su se govornici. Drug Mika Špiljak govorio je o političkoj situaciji, drug Gabriel Santo o razvoju NOB, Stjepan Puklek — Jura o Komunističkoj partiji Jugoslavije, a onda redom i ostali govornici. Izabran je Izvršni odbor u sastavu:

1. Koren Jakob, seljak iz Ključa, 2. Kuhar Đuro, obrtnik iz Sračinca, 3. Čolja Viktor, seljak iz Ključa, 4. Tot Viktor, seljak iz Kuzminca, 5. Višnjic Tomo, trgovac iz Preloga, 6. Možanić Ivan, seljak, 7. Kušter Ivan, radnik iz Ivanca, 8. Beli Franjo, radnik iz Kućana Gornjeg, 9. Ivić Stjepan, radnik iz Kutnjaka.

Na novu godinu 1944. Izvršni je odbor održao svoj prvi sastanak te se konstituirao ovako:

1. Koren Jakob, predsjednik
2. Beli Franjo, potpredsjednik i rukovodilac propagandnog odsjeka
3. Ivić Stjepan-Mali, tajnik —
4. Kovač Antun, član i rukovodilac gospodarskog odsjeka
5. Čolja Viktor, član i rukovodilac prosvjetnog odsjeka
6. Višnjic Tomo, član i rukovodilac zdravstvenog odsjeka
7. Kuhar Đuro, član i rukovodilac socijalnog odsjeka
8. Kušter Ivan, član i rukovodilac odsjeka za promet
9. Možanić Ivan, član

Zadaci su bili vrlo obimni. Kritika rada bila je prisutna i nikada se nije mirilo s nedostacima. Sve je to davalo velike rezultate. Posebno treba naglasiti punu pomoć u radu OK KPH Varaždin. Tu je postojala direktna veza putem druga Stjepana Ivića koji je vršio dužnost tajnika u ONOO-u a ujedno je bio i sekretar OK KPH. Ogromno iskustvo, koje je već kroz to vrijeme stekao OK KPH, omogućilo je vrlo efikasno uključivanje svih ostalih odbornika u rad usprkos tomu što su to mahom bili seljaci i radnici koji na takvom poslu nisu imali dovoljno iskustva. Zahvaljujući takvim odnosima, osposobljavanje ONOO-a teklo je mnogo brže nego li bi se to u drugačijim okolnostima moglo očekivati.

Obim rada vršen je putem odsjeka. Neka dokumentacija iz toga vremena sama govori:

»Iza prve sjednice Okružnog NOO-a Varaždin, koja je bila održana četiri dana iza konferencije, zadužilo se drugove po pojedinim odsjecima. Socijalni odsjek pristupio je radu, što je drugove zadužene po socijalnom odsjeku u kotarskim NOO-ima zadužio po konkretnim zadacima:

Na prikupljanju za popaljena sela, uništene i opljačkane domove, na zbri-njavanju porodica čiji se sinovi nalaze u redovima N.O.V. i postradale fami-lije od požara ili od neprijatelja. Članovi kotarskog NOO-a nisu te direktive sproveli u život i nisu dobivene direktive prenijeli na općinske i seoske NOO-e. No i kraj takvih prilika Socijalni odsjek pružio je pomoć postradalim fami-lijama, ali ne u dovoljnoj mjeri. Pomagalo se familijama u gradu Varaždinu sa živežnim namirnicama i sa novcem familije, čiji su članovi pobijeni ili u

logorima. Popaljenim selima pružala se pomoć u živežnim namirnicama iako ne u dovoljnim količinama, koja je nabavljena dobrovoljnim prinosima iz ludbreškog kotara. Pomoglo se također bombardiranim i popaljenim selima i to u građevnom materijalu, a dovoz tog materijala dalo je zajednički cijelo selo. Fristupilo se izgradnji stambenih i gospodarskih zgrada, popaljenih sela, Kalnika, a prikupljaju se podaci o uništenim i stradalim selima no sada ih sređujemo i poslat ćemo ih u slijedećem izvještaju.

Rad socijalnog odsjeka ne zadovoljava, no nastojat ćemo, da se to stanje popravi.«

Pogledajmo sada jedan izvještaj Prosvjetnog odsjeka. Dakako neke postavke treba promatrati u skladu s vremenom kada je taj izvještaj pisan : uslovima pod kojima se je rad odvijao.

»Veliki uspjesi N.O.V. u toku jeseni 1943. god., kada je razbito niz neprijateljskih uporišta i oslobođen velik dio teritorija varaždinskog okruga, uvještovali su formiranje Okružnog NOO-a kao višeg foruma narodne vlasti.

Koncem studenog 1943. na konferenciji u Varaždinskim Toplicama izabran je Okružni NOO. Odmah nakon formiranja, odbor je počeo vršiti funkciju na rodne vlasti na oslobođenom dijelu Okruga. Budući rad NOO-a zaobuhvaća sve grane narodnih poslova, pokazala se potreba raspodjele rada prema njihovom karakteru. Tako je prema uputama u poslovniku, za prosvjetu kao jednu od najvažnijih grana narodnih poslova osnovan posebni odsjek za prosvjetu.

Rad prosvjetnog odsjeka može se razdjeliti: na školski i vanškolski rad. U tu svrhu organizirani su i potrebni stručnjaci, koji su uključeni u prosvjetni odsjek.

Sam rad odvijao se prema slijedećem prikazu:

a) čisto školski rad:

Preorijentacija nastavnog programa sa linije reakcionarne-fašističke na liniju N.O. Pokreta. U tu svrhu održani su sastanci učitelja i prosvjetnih odbornika po pojedinim općinama, gdje je prikazivana linija N. O. Borbe, tako da se učitelji što više upute u sam program. Tako će se njihov rad u školama odvijati u tom duhu. Da bude uspjeh što povoljniji izdavaju su pored toga priručnici za učitelje, u kojima je obrađivana povijest u novom duhu, popunjeni sa kulturno-etičkim štivima.

Većina učitelja pokazala je dosta velik interes, te ima izgleda da će u punoj mjeri udovoljiti svojoj dužnosti.

Da se u pravcu ideološkog izgrađivanja dođe što dalje, odaslani su referenti prosvjetnog odjela na pedagoško-ideološki kurs u Koprivnicu. Nakon

njihovog povratka organiziran je početkom veljače kurs svih učitelja kotara Ludbreg.

Odaziv na kurs bio je vrlo dobar, jer nisu izostali osim trojice, koji su bili spriječeni bolešću, pak se može zaključiti da je uspjeh bio povoljan. Obuka se odvija u svim školama bez prekida, osim u dvima, koje su stradale od bombardiranja.

U tim selima nakon malog prekida vrši se obuka u privatnim kućama.

Sam polazak djece u školu vrlo je slab. Kod obilaska škola bilo je slučajeva, da ni polovica polaznika nije bilo prisutno.

Kod ispitivanja zašto ih toliko fali, redovito je odgovor, da nema obuće i odjeće i da se boje upada neprijatelja.

Međutim, to neće biti glavni uzrok, već da je tu po srijedi i nemarnost. Da se to svede na što manju mjeru stavljeno je u dužnost mjesnim odborima, da što je moguće više djeluju na djecu za redoviti polazak obuke.

b) vanškolski rad:

Pod vanškolskim radom podrazumijevamo organizaciju raznih prosvjetnih predavanja, osnivanje prosvjetnih domova te razne druge forme prosvjetnog pridizanja naroda.

Obzirom na kratkoću vremena i razgranatost posla na tom sektoru, nismo uspjeli postići one rezultate, koji su bili projektirani. Sada nakon sređivanja školskog rada barem donekle, bit ćemo u mogućnosti usredočiti više rada u tom pravcu.

Obzirom na povoljne uslove, u koliko ne dođe do krupnijih promjena, nadamo se, da ćemo uspjeti u kratko vrijeme postići povoljne rezultate.

U tu svrhu već sada počela je akcija oko sakupljanja knjiga za putujuće knjižice, koje mislimo organizirati.

Ovaj rad ograničen je uglavnom na kotar Ludbreg, koji je jedini potpuno oslobođen. Ostali kotarevi djelomično oslobođeni (Novi Marof, Varaždin) ne dolaze u obzir, jer je tamo rad bio vrlo otežan. Rad u tim kotarevima ograničen je na obilazak škola, te na prikazivanje djeci linija N.O.B. Svagdje smo kod djece naišli na simpatije i pobudili kod njih interes. Obično kada smo izlazili iz škole, djeca su vlastitom inicijativom pozdravljala kod odlaska sa »Smrt fašizmu«. Isto tako su vlastitom inicijativom istrkali iz knjiga slike Pavelića. Učitelje se nije moglo potaknuti na rad u većem opsegu, jer radi čestog upada neprijatelja u ova mjesta postoji kod njih velik strah.

U kotarevima potpuno neoslobođenim, rad je bio potpuno onemogućen. To su kotarevi Ivanec, Prelog i Čakovec.

U koliko ne dođe u skoro vrijeme do veće ofenzive neprijatelja biti će mogućnosti proširiti rad.

U vanškolski rad spada još i održavanje analfabetskih tečajeva. Takav jedan tečaj održavao se u selu Ivančec, kojeg su organizirale i polazile članice organizacije A.F.Ž. u okviru natjecanja za 8. mart, a pod rukovodstvom Okružnog A.F.Ž.-a.

Drugdje analfabetski tečajevi nisu organizirani, jer u kotaru ludbreškom ima vrlo mali procenat nepismenih i to većinom staraca.«

Vrlo je interesantan izvještaj Zdravstvenog odsjeka. Situacija je ovdje bila posebno teška ne samo radi pomanjkanja medikamenata, zavoja i ostalog sanitetskog materijala, već i radi toga što je trebalo voditi računa ne samo o zdravstvenom stanju stanovništva, već i o ranjenicima. Osim toga higijenske prilike u bolnicama i raznim prihvatilištima bile su vrlo teške u toku ofenzive. Dakako, da je situacija iziskivala da se ranjenici i bolesnici sklanjaju i liječe kod privatnih lica osobito u toku neprijateljske ofenzive. Lakša je bila situacija u uslovima postojanja velikog slobodnog teritorija. Evo šta govori jedan izvještaj iz rada toga odsjeka:

»Još prije nego smo izabrali Okružni NOO, formiran je Inicijativni Okružni NOO. Isti je pozvao liječnike iz okruga na suradnju tima, što ih je angažirao da povremeno dolaze u mjesta gdje nema liječnika te da vrše besplatan pregled siromašnijeg pučanstva.

Osnutkom Okružnog NOO-a za okrug Varaždin na sjednici održanoj koncem studenog 1943. u Varaždinskim Toplicama udareni su temelji narodne vlasti na ovom području. Da rad što bolje funkcionira, a suglasno sa Propisnikom o organizaciji NOO-a, izvršena je raspodjela na pojedine odsjeke. Za zdravstvo, koje svakako treba da zauzme jedno od prvih mjesta u narodnom gospodarstvu, osnovan je posebni odsjek po kojem je zadužen jedan član odbora. Odmah nakon toga prešlo se na organiziranje zdravstvenih odsjeka kod pojedinih kotarskih NOO-a. Tu su isto pojedini drugovi posebno zaduženi po zdravstvu. Njima je stavljeno u dužnost, da odmah pristupe ispitivanju stanja svaki na svom sektoru tako, da se dobije što točniji pregled u čitavom okrugu. U tu svrhu stavili su se isti drugovi u vezu sa liječnicima nalazećim se u njihovom rajonu pozvavši ih na suradnju. Liječnici su pokazali prilično dobre volje za taj posao tako da ima izgleda da će se rad za kratko vrijeme prilično dobro odvijati. Osim toga Okružnom NOO-u dodijeljen je jedan liječnik, koji kao stručnjak stalno radi kod Zdravstvenog odsjeka.

Prema izvještajima iz pojedinih kotareva ustanovilo se vrlo osjetljivo pomanjkanje liječnika uslijed ratnih prilika. To se riješilo na taj način, što su

u općinama, gdje nema liječnika osnovane ambulante, u koje su dolazili liječnici u određene dane u svrhu vršenja pregleda. Obzirom na to, što u ovom kraju još za sada nije vladala epidemija bilo koje zarazne bolesti u većem opsegu, pokazalo se ovo rješenje prilično zadovoljavajuće.

U daljnjem radu formirana je prva zdravstvena ekipa kod Okružnog NOO-a. Ekipa se sastoji iz jednog člana odbora zaduženog po zdravstvu, jednog liječnika, jedne bolničarke i jedne stručno spremne primalje. Ekipa uzela si je za zadatak da otpočne sa djelovanjem najprije u kotaru Ludbreg kao jedino potpuno oslobođenom kotaru i to u općini Mali Bukovec.

Tu je održan sastanak sa pred kratko vrijeme osnovanom zdravstvenom sekcijom, koja se sastoji od pet članova. Na tom sastanku pretresana su sva pitanja, koja se odnose na zdravstvo. Ista sekcija, koja je vrlo mlada, nije ništa naročito učinila, jer zapravo još nije bila ni pravilno upućena u sam rad. Zato im je na tom sastanku podrobno prikazana njihova dužnost i važnost njihovog rada. U svrhu, da se što bolje upoznaju sa radom kod svakog našeg rada sudjelovao je jedan od njih.

Dalje održan je jedan sastanak sa omladinom, gdje je prikazano omladini, da je ona prva, koja treba sudjelovati u širenju svijesti kod naroda tako, da narod upozna, da samo njegovim aktivnim učešćem u svim pitanjima mogu se očekivati pozitivni rezultati.

Osim toga održan je sastanak sa AFŽ-om. Sastanak je bio vrlo opširan, jer je prisustvovalo oko 70 žena. Tu je prikazivana važnost higijene na selu važnost uzgoja djece i slična druga pitanja. Na sastanku je bilo vrlo živo, jer su žene vrlo se aktivizirale u diskusiji.

Povrh toga imamo u projektu obilazak školske djece. Radi kratkog vremena posjetili smo samo jednu školu.

Nakon toga smo organizirali ambulantu u Malom Bukovcu. Radi povoljnih prostorija, koje smo imali na raspolaganju uspjeli smo je vrlo lijepo urediti. U četiri dana ambulantu je posjetilo oko 40 ljudi. Šest posjeta imali smo kućnih.

Iz svega izloženoga može se razabrati, da će se rad na zdravstvenom polju razvijati vrlo povoljno ako ne nastupe kakove krupnije promjene. Uspjelo se zainteresirati narod, a to je preduvjet za uspješno djelovanje. Nadamo se, da će budući izvještaj biti mnogo sadržajni.

U uslovima izvanredno jake propagandne djelatnosti neprijatelja, koji je imao na raspolaganju svu moguću tehničku opremu za vođenje propagandnog rata, ovaj je odsjek imao vrlo veliko značenje. Trebalo je ne samo razbijati

na konkretnim primjerima propagandnu aktivnost neprijatelja već istovremeno i izgrađivati vlastitu, ne samo u tehničkom smislu nego i sadržajno i metodički. Sve su to bili zadaci koje je imao u zadatku ovaj odsjek nije bio osamljen jer je u to vrijeme i svaki terenac i partizan djelovao propagandno) i koje je zadatke s uspjehom izvršavao. Pogledajmo što o tome govori jedan izvještaj toga odsjeka:

»Od 28. studenog 1943. g. to jest odkako je izabran Okružni NOO Varaždin, mi smo našu propagandu kako usmenu i pismenu tako i kulturno-umjetničku usmjerili u pravcu mobilizacije i popularizacije Narodno-oslobodilačkog pokreta, prikazivajući ciljeve naše borbe, u kojoj se ostvaruju hiljadugodišnje težnje našeg naroda. Historijske odluke Drugog zasjedanja AVNOJ-a nastojali smo da prikažemo narodu kako su i uspjesi postignuti nakon duge i teške borbe. Ukazivajući narodu na čvrst savez Sovjetske Rusije, Engleske i Amerike, na nepobjedivu Crvenu Armiju sve više jačanje naše Vojske, to su garancije da odluke Drugog zasjedanja budu provedene u život. Isto tako nastojali smo, da na konkretnim činjenicama raskrinkavamo narodne neprijatelje Mačeka i kliku oko njega kao i četničku vladu sa kraljem Petrom na čelu, petokolonaše i ostale političke spekulante. Usmenom i pismenom propagandom prodirali smo u svako mjesto našeg Okruga, dočim kulturno-umjetničkom propagandom bili smo ograničeni na oslobođeni kotar Ludbreg i dijelove poluoslobođenih kotareva Novi Marof i Varaždin. Naša štampa dobro je primana kako lokalna tako i centralna i narod je sve više traži. Naš Okružni NOO izdaje svoj list »Radio vijesti« dva puta nedjeljno, a izdali smo nekoliko propagandnih letaka. U svojoj propagandi imali smo lijepih uspjeha. Letak namjenjen radnicima Varaždina duboko je odjeknuo (80% Tivarovih radnika obustavio je posao i neki prešli u redove NOB-e). Letak narodu Međimurja dobro je primljen. Isto tako letak namjenjen mađarskoj vojsci u Međimurju dopro je duboko u Mađarsku, pa i u samu Peštu. Sa raznih skupština poslano je oko 80 brojajvnih pozdrava Privremenoj Vladi, drugu Titu itd.

PISMENA PROPAGANDA

Od 28. XI do neprijateljske ofenzive tj. 9. II 1944. god. izdali smo pet brojeva našeg lista (ranije broja Inicijativni odbor) ukupno u 7.500 primjeraka na 90 stranica: »Radio vijesti« dva puta nedjeljno po dvije hiljade primjeraka, te nekoliko puta i izvanredne vijesti. Pet raznih propagandnih letaka u 30.000 primjeraka. Neprijateljskom ofenzivom onemogućena nam je pismena propaganda, jer nam je tehnika propala. Isto su tako propali i pojedini primjerci

našeg propagandnog materijala. Naš kao i neprijateljski propagandni materijal, kojeg imamo i kojega ćemo sakupiti poslat ćemo Vam. Centralnu štampu, koju primamo prilično redovito nastojimo da dopre u svako selo.

KULTURNO-UMJETNIČKA PROPAGANDA

Pored Kazališne družine NOO-a, postoji pet seoskih kazališnih družina. Kazališna družina NOO-a kao i seoske, dale su priličan broj priredbi sa lijepim uspjesima. Poteškoća je u tome, što nemamo potrebnog materijala već drugi sami pišu drame i skečeve. Program na priredbama uz drame i recitacije kao i pjesme davao se i po koji šaljivi komad. Program Kazališne družine bio je pristupačan narodu i usmjeren u pravcu mobilizacije i raskrinkavanja neprijatelja. Zidne novine izdali smo tri broja, koje su u glavnom po čitavom jednom oslobođenom kotaru bile izvještene. Nismo uspjeli organizirati da sam narod sudjeluje kod pisanja zidnih novina. Počeli smo organizirati glazbu i pjevačke zborove kao i fotosekciju, ali nas je neprijateljska ofenziva u tome spriječila. Program kazališnih priredbi poslat ćemo Vam čim nam bude moguće. Poznate drame davane su od Čapeka »Mati« i od Senečića »Neobičan čovjek«.

U našoj propagandnoj službi imamo mnogo poteškoća zbog pomanjkanja sposobnih drugova, a koje smo imali ti su dodjeljeni na druge dužnosti. Osim toga neprijateljska ofenziva nas je u tome mnogo spriječila, da nismo mogli bolje da organizujemo propagandnu službu. Neprijatelj upada u svako selo našeg Okruga osim nekoliko popaljenih kalničkih sela. Same veze sa gradovima su dosta teške, a u posljednje vrijeme neprijatelj je vršio velika hapšenja. U grad Varaždin kao i u ostala mjesta teško se progurava naš materijal. Direktive u organizaciji propagandne službe, koje smo primili od vas mnogo će nam pomoći i u samoj organizaciji iste. Isto je tako teško i prebacivanje materijala u Međimurje, jer su Mađari pored Drave spleli električnu mrežu. Usprkos svih zapreka uspijeva nam, da prebacujemo materijal, kojeg — narod željno očekuje. Naša propaganda ima dosta veliki uspjeh, što se vidi po tome, što je veliki broj drugova iz Međimurja stupilo u redove NOB-e.

Nismo uspjeli aktivizirati široke mase u propagandnu, već su to bili pojedinci, a koji su bili preslabi, da bi mogli parirati neprijateljskoj propagandi. Također nismo uspjeli da organiziramo dopisnu službu.

Isto tako nismo pridavali dovoljno važnosti neprijateljskoj propagandi, smatrajući da letci, koje je bacao neprijatelj neće djelovati na narod, već da će se isti upotrebljavati kao papir za cigarete. Međutim vidimo, da je nepri-

jateljska propaganda imala uspjeha, a naročito po pitanju mobilizacije za neprijateljsku vojsku.

NEPRIJATELJSKA PROPAGANDA

Neprijatelj je pojačao propagandu i izmjenio način propagande. Dok je ranije od vremena do vremena bacao letke u zadnje vrijeme pored pismene propagande tj. letaka i raznih knjižica, počeo je održavati i skupštine. Na tim skupštinama pored ostalog naglašava se, da je ustaštvo privremeno to jest dok traje rat, a poslije narod će odlučiti kakvu vlast želi: hoće li poglavnika ili predsjednika. Isto tako ustaše dijele Mačekov list »Pravica«. Sve manje spominje se poglavnika, dočim mnogo spominju braću Radić. Petokolonaši ubacivaju razne parole, a najmilije im je, da ne će pobjediti ustaše ni partizani, već netko treći. Isto tako neki domobranski oficiri govore vojnicima, da će i oni pristupiti ali je još prerano, da je bolje da ovako polako ide, jer kad bi se svi digli. Njemci bi nas uništili jer su još uvijek dosta jaki.

Formiranjem Okružnog NOO-e Varaždin, u prvom početku sva propaganda pala je na leđa uglavnom na jednog čovjeka, dok nam je kasnije uspjele formirati propodjel od 6 drugova: Pročelnik Beli Franjo, radnik i član Okružnog NOO-a, sekretar Horvat Josip radnik, po pismenoj propagandi i u uredništvu lista bili su drugovi Kancijan Antun, učitelj i Vajs (Deneš) privatni činovnik te drugarica Ružica, za kulturno-umjetnički rad bio je odgovoran drug Novak Stjepan, učitelj. Ovako formiran naš propodjel nije zapravo ni počeo da radi, već su drugovi bili dodijeljeni na druge dužnosti: drug Kancijan za Oblasno referenta za prosvjetu, a drug Vajs otišao u Oblasni propodjel, dočim je drug Novak otišao u vojsku, a isto i sekretar drug Horvat otišao na drugu dužnost. Tako za sada zapravo ne postoji propodio, no počeli smo ponovno da isti sređujemo, o čemu ćemo Vas izvjestiti u budućem našem izvještaju.»

I na poslijetku još jedan izvještaj. Ovaj puta Gospodarskog odsjeka koji je po općem uvjerenju imao vrlo teške zadatke ali ih je uvijek s uspjehom rješavao. To je i bio odsjek koji je pokazivao najviše samostalnosti u radu.

»Okružni NOO biran je 28. XI 1943. god. u Varaždinskim Toplicama na konferenciji je prisustvovalo preko 300 delegata iz kotarskih i općinskih NOO-a. Gospodarski odsjek formirali smo u mjesecu siječnju 1944. godine.

Rad Gospodarskog odsjeka nije se razvijao pravilno, jer mi nismo znali postaviti organizacioni rad istoga, te je proteklo dosta vremena dok smo ga uspjeli oformiti. Inicijativni ONOO zaposlio je dva agronoma sa zadatkom da organiziraju obrađivanje zemlje za sjetvu u čemu su uspjeli.

U Gospodarsku komisiju ušli su slijedeći drugovi:

1. drug Kovač Antun, kovački obrtnik, član ONOO kao predsjednik,
2. drug Vrančić Zlatko za poljoprivredu,
3. drug Cvetko, veterinar, za veterinarsku službu,
4. drug Severinski za šumarstvo,
5. drug Kolenko za trgovinu i razmjenu,
6. drug Takač za obrt i sitnu industriju.

Gospodarska komisija održala je dva sastanka na kojima je raspravljala o zadaćama koje se postavljaju pred njima. Jesensku obradu zemlje uspješno smo riješili zasijali smo 76 rali pšenice, $4\frac{1}{2}$ rali raži i uzorali 8 rali. Napušteno vlastelinstvo Martijanec evakuirali smo tj. nađene stvari stavili smo na raspoloženje našoj vojsci, a jesenju sjetvu obavili su sami. Preostalo zemljište ostavljeno je za proljetne radove tj. za kukuruz i krumpir. Mi za sada ne oskudijevamo na poljoprivrednom oruđu. Palenjem pojedinih sela neprijatelj je uništio i poljoprivredni alat, ali mi smo ga nadoknadili iz Podravine. Zemljište ostalo od Srba, koji su otjerani i na koje je neprijatelj naselio koloniste mi smo ga preuzeli u svoje ruke i obradili, jer su se kolonisti neprijateljski odnosili prema nama, pa smo bili prisiljeni poslati ih svojim kućama. Sam rad na obradi zemljišta popaljenih ili evakuiranih sela organizirat ćemo na taj način što ćemo pozvati narod iz Podravine na obradu. Sjemenje za naše potrebe nabavili smo u dovoljnim količinama. Također smo sabrali dosta veliku količinu sjemenja za slobodnu teritoriju Like, međutim za vrijeme ofanzive neprijatelj je zapalio kuću u kojoj je bilo spremljeno sjemenje. Poduzete su mjere da se nabave voćke, ali neprijateljska ofenziva nas je i u tome spriječila.

Osnovna je prehrambena komisija kod KNOO Ludbreg, a pod kontrolom ONOO-a. Sakupili smo u kotaru Ludbreg oko 3.000 kg masti koja je bila namijenjena za slobodni teritorij. U jeku kampanje na sakupljanju masti zatekla nas je neprijateljska ofenziva koja nas je omela u daljnjem radu, a neprijatelj je uspio da otkrije pojedina za konspirisana mjesta i da nam odnese oko 1.200 kg. Neprijatelj je uspio da otkrije bunkere u kojima se nalazila mast iz dajom. Ostalu mast uspjeli smo da prebacimo na gornji teren, koju smo dali našoj vojsci.

Sa mlinovima, kojih imade u kotaru Ludbreg 30 manjih i 5 većih utanačili smo da za NOP daju polovicu ušura s time da je određen procenat ušura tako da mlinovi na vodi mogu uzimati 8%, a mlinovi na motorni pogon 10% ušura. Ovaj način ubiranja brašna mogli smo potpunoma provesti u kotaru Ludbreg, koji je jedini bio cijeli oslobođen dok u ostalim kotarima uzimao se ušur

kada je tamo došla naša vojska, a po istom ključu. Manji mlinovi davali su paušalno, jer je bilo teško kontrolirati koliko je samleo. Kukuruz nismo uzimali od mlinova, jer ga nismo mogli spremati u bunkere uslijed toga što nije bio dovoljno suh. Nadzor nad mlinovima vodio je mjesni NOO, a na većim općinski NOO ili kotarski NOO. U Ludbregu popravljali smo mlin vlasništvo Kerstnera kojeg je zapalio neprijatelj prije nego što smo mi oslobodili Ludbreg. Ka podizanju toga mlina prisupili smo radi toga pošto isti imade kombinirani pogon tj. moguće motorni, no on tjera se vodenim turbinama i na taj način mislili smo uslijed nestašice nafte na iste turbine ukopčati električne generatore za rasvjetu mjesta Ludbreg. Taj posao morali smo prekinuti uslijed upada neprijatelja u Ludbreg, a kako čujemo vlasnik je produžio sa radom. Veterinar je besplatno pregledavao blago siromašnim seljacima, a od bogatijih je naplaćivao. Vršili smo pripreme za održavanje veterinarskog kursa po općinama sa ciljem da osposobi drugove u pojedinim selima za davanje prve pomoći blagu. Započeli smo sankcijom oko nabavke rasplodne stoke koja je ovdje u pomanjkanju, naročito bilo je predviđeno nabavka rasplodnih bikova sa područja ONOO Bjelovar kao i seruma za cijepljenje blaga. U izvršenju tih planova, a i već poduzetih akcija prekinuli smo neprijateljskom ofenzivom.

Na ovom području imade dosta šume sposobne za sječu odakle se okolno stanovništvo snabdijevalo gorivom i građevnim drvetom. Šume uglavnom pripadaju zagrebačkom Kaptolu i imovnim općinama, manji kompleksi pripadaju seljacima. Na oslobođenoj teritoriji počela se šuma nemilosrdno uništavati dok nismo uspjeli narodu rastumačiti da su šume narodna imovina i na taj način spriječili daljnje haračenje. Gorivim drvom snabdijevali smo stanovništvo iz javnih šuma, a organizaciju dijeljenja vodili su NOO-i sa šumskim stručnjacima. Bilo je selo u blizini Varaždinskih Toplica koje je naročito pljačkalo šume zagrebačkog Kaptola, te prodavalo drvo u Varaždinu. To se dešavalo radi toga i tako dugo dok mi nismo mogli kontrolirati taj teritorij. Oslobođenjem Varaždinskih Toplica, Ludbrega i Novog Marofa uspjeli smo narodu toga sela rastumačiti štetnost ovakvog neracionalnog oštećenja šume. Iz ovih šuma snabdijevali smo gorivim drvom mlinove i industrije. Rudnik uglja kojeg je vlasnik napustio pobjegavši u Zagreb, a u kojem je radilo 80 radnika preuzeli smo u svoje ruke. Ugljenom smo snabdijevali industriju, a i ostale privatnike, radnicima povisili 10% platu, a preostali višak novca išao je u korist NOF.

Pristupili smo k izgradnji popaljenih sela, naročito sela Ivanca kojeg je neprijatelj spalio 7. I 1944. god. Narod čije su kuće popaljene smjestili smo u nepopaljene i pružili im prvu pomoć u živežnim namirnicama, a sukcesivno

snabdijevali smo stanovništvo hranom i stokom. Nismo uspjeli da popaljene kuće brzo popravimo, jer popaljena sela nalaze se na gornjim terenima gdje nema ni jedne pilane za obradu građevnog drva, a iz Podravine nismo mogli prenijeti ni jednu pilanu. Uslijed ovakvog stanja stvari bili smo prisiljeni ljudskom snagom piliti potrebno drvo odnosno obrađivati ga, uslijed čega je i sama gradnja išla sporije.

Pasivne kotareve naročito Novi Marof snabdijevali smo sa hranom iz kotara Ludbreškog na bazi zamjene tj. da je Novi Marof davao vino, a Ludbreg žitarice. Formirali smo komisiju za razmjenu dobara okruga Krapina, međutim drugovi iz Krapine nisu mogli poslati svoju komisiju radi neprijateljske ofanzive. Narod kotara Ivanec dolazio je u kotar Ludbreg, kupovati živežne namirnice, što je obavljeno pod kontrolom NOO-a i narod je imao prilike da vidi koliko je razlika životnog standarda između oslobođene i ne oslobođene teritorije. Ovo nam je mnogo olakšalo politički rad.«

Dakako, ni to nije sve o sadržaju rada. Nije ni moguće sve obuhvatiti, niti je to bio cilj. Može se utvrditi činjenica, da je ovaj organ zaista snažno djelovao u svakom momentu koji je dopuštao i najmanje mogućnosti. I taj je organ proživljavao teške časove u toku svoga djelovanja, posebno u 1944. godini kada je neprijatelj izvršio snažan udar na NOP. No, zastoj u radu bio je uvijek privremen i kratkotrajan.

Sadržaj rada Kotarskog NOO-a mnogo je teže pratiti. Puni zamah oni su imali u toku 1943. godine u vrijeme kad je velik dio okruga bio oslobođen.

Najveće mogućnosti za rad imao je KNOO Ludbreg. Imao je solidno organiziran rad po odsjecima. Upadom neprijatelja u ludbreški kotar rad je bio prilagođen novim uslovima, no nije bio prekidano.

Gospodarski odsjek brinuo se o snabdijevanju NOV živežnim namirnicama, pomoću prehrambene komisije koja je ujedno imala zadatak opskrbe ostalih kotareva živežnim namirnicama, jer je ludbreški kotar imao viškova. Taj je odsjek vodio nadzor nad razmjenom materijalnih dobara, kontrolirao cijene i suzbijao šverc raznom robom.

Socijalni odsjek radio je u zajednici sa gospodarskim odsjekom. Angažirao se u pomoći i zbrinjavanju stradalih mještana te im osiguravao najnužnije potrepštine za život...

Odsjek za promet organizirao je prebacivanje i prijevoz robe za NOV i ostale organizacije.

Zdravstveni odsjek organizirao je liječenje i pregled bolesnika. U tu svrhu angažirao je sve liječnike na teritoriju kotara.

Propagandni odsjek organizirao je mitinge po selima, vršio rasturavanje propagandnog materijala, organizirao pisanje zidnih novina te vršio propagandu na cijelom teritoriju kotara.

Rad prosvjetnog odsjeka imao je velike rezultate. Odsjek je uspio angažirati gotovo sve učitelje kotara u rad. Za iste odsjek je organizirao i jedan kurs koji je vrlo dobro uspio.

Dakako, povremeno se na pojedinim poslovima angažirao cijeli kotarski odbor. Posebnu pažnju posvetio je proljetnoj sjetvi i obradi zemlje uopće. Tom je prilikom angažirao mještane koji su obradili napuštenu zemlju.

U zajednici s privrednim odsjekom ONOO i angažiranjem velikog broja mještana u jesen 1944. godine obrađeno je preko 600 jutara napuštene zemlje u pojedinim selima koju je narod morao napustiti pred divljaštvom ustaša. Pretežno to su bila srpska sela na Kalniku. Iste jeseni izvršena je i sjetva preko 200 jutara zemlje. U proljeće 1944. uspješno su nastavljeni poljski radovi. Tako je u Ivancu formiran partizanski vrt, žito je spremljeno u bun-kere, a uspjelo je izvršiti i berbu vinograda.

Ostali kotarski NOO imali su teže uslove rada, barem uzevši u cjelini. No, ovaj bolji položaj bio je samo relativan. Možda se to može najbolje vidjeti iz Izvještaja Kotarskog komiteta KPH Varaždin u kojem se pored ostalog kaže: »... U Dubovici (su) uhapšeni i strijeljani Kovaček Franjo rođ. 1895. otac dvoje djece, predsjednik Mjesnog NOO-a, Zdelar Franjo, otac dvoje djece i Tomo Kajetovski otac dvoje djece, obojica članovi NOO-a, strijeljani su 3. VI 1944.«

... »U Hrastovskom iste noći uhapšeni su jedna drugarica i dva druga...«

Sadržaj rada ostalih kotarskih NOO-a u biti se nije razlikovao od ludbreškoga. Dakako, da su se pojavljivali poslovi koji su bili isključivo vezani za pojedine kotareve. Evo još nekoliko primjera rada.

Kotarski NOO Novi Marof upućuje Mjesnom NOO-u Čurilovec dopis slijedećeg sadržaja:

»Od brašna i šećera koji je stavljen na raspolaganje Kapeli, Čurilovcu, Pišćanovcu i Rakovcu tj. 6 vreća šećera od čega se nalaze ti 4 vreće u Čurilovcu, a 2 u Kapeli ima se izvršiti raspodjela ovako: Kapeli i Rakovcu pripada 3 i 3/4 vreće šećera, a Čurilovcu i Pišćanovcu 2 i 1/4 (vreće) šećera. Kako se u Čurilovcu nalaze 4 vreće šećera imade se jedna i 3/4 vreće poslati u Kapelu.«

»Brašno koje se nalazi u Kapeli podjeljeno je ovako: Kapela dobiva 1 1/2 vreće, Čurilovec i Pišćanovec 1½, Rakovec 1 vreću. Gornjeg rasporeda treba se pridržavati i...«

Sa položaja Ljubeščica upućen je dopis KNOO-a datiran s 1. XII 1943. Tehnici OK KPH Varažd'n u kojem se kaže:

»Pogledom dospjele štampe kao i računa utvrđeno je da Kotarski NOO Novi Marof duuguje od 1. XII 1943. drugarskoj tehnici 9.570 Kuna i za prispjelih 400 komada »Odjeci Borbe« 4.000 Kuna. U prilogu šaljem 13.570 kuna (trinaest hiljada petstotina i sedamdeset).

Moli se drugarska tehnika da potvrdi primitak ove svote.«

Prilikom biranja pojedinih NOO-a na oslobođenom teritoriju bilo je u pravilu upriličeno narodno veselje. Osim toga izborne su konferencije bile brižljivo pripremljene, a rad se je odvijao u svečanij atmosferi.

Svi važniji zaključci donosili su se na plenarnim sjednicama u koliko su to prilike dozvoljavale. Tako na pr. na plenarnoj sjednici KNOO-a Novi Marof, održanoj 21. XI 1943. godine, dnevni je red obuhvatio ova pitanja:

1. Izvještaj tajnika i diskusija o izvještaju
2. Izvještaj svih članova Kotarskog NOO-a i diskusija
3. Pripreme za konferenciju Okružnog NOO-a Varažd'in
4. Reorganizacija Kotarskog NOO-a Novi Marof
5. Zaključci i budući rad
6. Suzbijanje krađe i pljačke u kotaru
7. Razno.

Sadržaj rada općinskih i mjesnih NOO-a bio je tijesno povezan po vertikali s općinskim, odnosno kotarskim NOO-ima. Nije bilo pitanja s kojim se oni nisu na svojem užem teritoriju sukobljavali, pa je i njihov sadržaj dosta ujednačen. Odbornici su bili izloženi neprestanim opasnostima. Često su puta bez zaštite morali izvršavati teške zadatke. Mnogi od njih bili su mučeni i ubijani.

Treća faza rada i djelovanja organa narodne vlasti bila je najplodnija i zauzimala je najšire razmjere. U toj fazi postignuti su i najveći uspjesi.

ZAVRŠNA RATNA FAZA RAZVOJA NARODNE VLASTI

Ova faza razvoja započinje početkom 1944. godine i traje sve do kanočnog oslobođenja čitave naše zemlje. Prema situaciji na terenu dijeli se na nekoliko etapa koje se vremenski nadovezuju jedna na drugu.

Prva etapa ove faze započinje zimskom neprijateljskom ofanzivom 1944. godine na oslobođeno područje okruga i traje nekoliko mjeseci, a karakteri-

slična je po pokušaju neprijatelja da svim sredstvima uništi sve tekovine Revolucije na ovom području. Dakako, žrtve su bili članovi NOO-a pa je i stoga razloga nastala privremena stagnacija u radu. Ovakvo stanje započinje odmah u početku januara 1944. godine uz bjesomučnu hajku... «14. I 1944. neprijatelj je iznenadio u Svibovcu naše drugove i uhapsio 6 drugova, a tražili su NOO-a. U Draškovcu je neprijatelj hvatao ljude i tako uhapsio i 2 člana NOO-a te sve skupa odveo u Sv. Ivan Zelinu, odnosno u Varaždinske Toplice, gdje su ih tukli.» U toj situaciji, a naročito radi toga što je neprijatelj kontrolirao veliki dio okruga i vršio prepade na pojedina sela, ne odvajajući ni starije ljude, nastala je izvjesna pometnja koja je doduše vrlo brzo otklonjena i rad je prilagođen novoj situaciji, ali je sve to dovelo do manje aktivnosti NOO-a, osobito mjesnih. Koliko se je neprijatelj trudio da terorom uništi organe vlasti, pokazuju izvještaji iz toga vremena. No, istovremeno oni pokazuju i nevjerojatnu vitalnost ljudi koji su se vrlo brzo preorijentirali na novu situaciju, odnosno dok je na jednoj strani neprijatelj hapsio na drugoj strani samo desetak kilometara razdaljine, održavali su se mitinzi i obavljao organizirani rad na ostvarenju tekućih zadataka.

»Ustaše su popravili most na glavnoj cesti preko Bednje kod Novog Mafora i popravili jedan veliki dio pruge kamo tjeraju na rad i seljake iz obližnjih sela. Ranom zorom dolaze patrole u pojedina sela i odvođe starije i mlade ljude pogoto članove NOO-a. Tako su 24. I 1944. opkolili selo Ključ, pozvali narod na okup i odveli oko 40 ljudi. Dana 28. I 1944. godine opkolili su selo Sudovec i odveli su 60 ljudi. Nakon preslušanja pustili su 11 njih, među njima i neke članove NOO-a.«

»2. II 1944. došli su u Ljubeščicu i odveli 7 ljudi, među njima 4 člana NOO-a i tom prilikom su donijeli razne letke i novine i podijelili među ljude...«

...»Općinski NOO Cvetlin organizirao (je) miting kojem je prisustvovalo 200 ljudi.«

...»Da je taj kotar krenuo naprijed vidi se i po tome što imade novo formirana 2 općinska NOO-a za Cvetlin i Ivanec, 40 mjesnih NOO-a od kojih je 20 javno biranih. Održana su 4 mitinga na kojima je bilo prisutnih od 200—400 ljudi. Za sada u tom kotaru su najbolji uvjeti za rad, jer nema tako jake reakcije, samo ako će se pravilno razviti...«

Situacija je nalagala da se vrše i razne organizacione promjene u NOO-ima posebno okružnom i kotarskima. Tako je u mjesecu aprilu za potpredsjednika primljen drug Puklek Stjepan — Jura, tada sekretar OK KPH Varaždin.

U svibnju mjesecu 1944. godine dolazi do ponovne konsolidacije zahvaljujući naporima OK KPH, te ponovno dolazi do većih aktivnosti posebno u pitanju sjetve i obradi zemlje uopće.

Druga etapa počela je jeseni iste godine i zahvaćala je zimu 1944/45. Kroz to vrijeme ponovno su se oporavili kotarski NOO-i i Okružni koji su uglavnom djelovali iz oslobođenog centra. U isto vrijeme započele su organizirane pripreme za preuzimanje vlasti u Varaždinu i za organiziranje privrednog života nakon završetka rata. Tako su već u jeseni 1944. godine predviđeni povjerenici za trgovine i fabrike u Varaždinu. Osim toga djelatnost ONOO-a nastavljao se je proširenjem djelatnosti. Formiran je unutar ONOO-a upravno-sudski odsjek, a osnovana je i odborska straža (milicija). Broj mjesnih NOO-a i njihova djelatnost ponovno je znatno oživjela iako po broju nisu ni sada dosegli stanje od kraja 1943. godine. Isto tako došlo je do izvjesnih slabosti u radu kotarskih NOO-a uslijed nesnalaženja u metodu rada, a osobito u pitanju odnosa prema Kotarskim komitetima KPH. Naime, u težnji za što većom samostalnom djelatnošću KNOO-a, a isto tako i ONOO-a pojedini KK KPH neki su puta premalo pomagali rad pojedinih KNOO-a što je dovelo do toga da su oni počeli pokazivati premalo inicijative u rješavanju postojeće problematike. No, to je stanje ubrzo otklonjeno.

Treća etapa vezana je za razdoblje proljeća 1945. godine. To je vrijeme kada se je Jugoslavenska narodna armija približavala granicama okruga definitivno oslobađajući zemlju.

Većih vojnih operacija na tom teritoriju više nije bilo jer su gotovo sve snage povučene na glavni front. Osim toga na teritoriju okruga koncentrirane su veće snage neprijatelja koje su zaposjele pojedine garnizone ili se povlačile dalje na zapad. U novonastaloj situaciji na terenu okruga ostalo je samo dio članova ONOO-a i KNOO-a, dok su drugi bili povučeni u Moslavinu. U sporazumu s Okružnim NOO-om za Moslavinu i Oblasnim NOO-om za Zagrebačku oblast pojedini članovi ONOO-a i KNOO-a zaposleni su u Moslavni gdje je bio vrlo razvijen rad narodne vlasti, kako bi stekli što više iskustava prilikom dolaska u Varaždin. Vršile su se posljednje pripreme za ulazak u gradove okruga pa je čitav rad bio tome podređen. Osim toga nije bilo potrebe da se išta rizikuje, odnosno da se kadrovi izlože nepotrebnim opasnostima u uslovima kada gotovo više nije bilo vojne zaštite i kada je neprijatelj mogao nekažnjeno vršiti represalije.

Za cijelu ovu fazu još su i karakteristični pokušaji spašavanja odnosno proklamiranja neke miroljubive politike od pojedinih ustaških elemenata u

Varaždinu. No, kada su i takvi pokušaji propali, bijeg pred NOV — postao je jedini način spasavanja od pravedne kazne.

Konačno svibnja 1945. godine oslobođen je i Okrug Varaždin. Odmah su formirani, odnosno popunjeni kotarski i okružni NOO-i. Oni su odmah počeli djelovati. Sastav je bio ovakav:

Okružni Narodnooslobodilački odbor Varaždin

1. Kuhar Đuro, predsjednik
2. Ilija Snajder, tajnik
3. Kobal Vlado, pročelnik upravnog odjela
4. Makarić Ivan, pročelnik gospodarskog odjela
5. Takač Đuro, pročelnik za industriju i obrt
6. Novak Stjepan, pročelnik prosvjetnog odjela
7. Viktor Tot, pročelnik zdravstvenog odjela
8. Beška Frntić, pročelnik socijalnog odjela
9. Okreša Ivan, pročelnik za trgovinu i snabdijevanje
10. Koren Jakob, pročelnik financijskog odjela
11. Pročelnik za građevinarstvo nije bio postavljen.

Kotarski Narodnooslobodilački odbor Varaždin

1. Šimunčić Ivan, predsjednik
2. Rauš Ivan, tajnik
3. Pintarić Mirko, pročelnik upravnog odjela
4. Kobal Đuro, pročelnik odjela za snabdijevanje
5. Živković Nikola, pročelnik odjela za industriju i obrt
6. Milovec Miško, pročelnik odjela za gospodarstvo
7. Bobić Ivka, pročelnik socijalnog odjela
8. Mišak Marija, pročelnik zdravstvenog odjela
9. Cvetko Stjepan, pročelnik građevinskog odjela
10. Gjurac Franjo (Gojko), pročelnik financijskog odjela
11. Ožeg Vinko, pročelnik odjela za prosvjetu.

Gradski Narodnooslobodilački odbor Varaždin

1. Crneka Antun, st. predsjednik
2. Frtnić Andrija, tajnik
3. Cus Franjo, pročelnik upravnog odjela
4. Sirovec Stjepan, pročelnik odjela za industriju i obrt
5. Juričić Ante, pročelnik odjela za trgovinu i snabdijevanje
6. Žitnjak Vatroslav, pročelnik odjela za gospodarstvo

7. Pejčić Marijan, pročelnik odjela za financije
8. Plazzeriano Hrvoje, pročelnik građevinskog odjela
9. Jurec Jelka, pročelnik socijalnog odjela
10. Hercezi dr. Ivan, pročelnik odjela za zdravstvo
11. Wanderer Nada, pročelnik odjela za prosvjetu.

Kotarski Narodnooslobodilački odbor Novi Marof

1. Pokos Slavko, predsjednik
2. Štorga Dragutin, tajnik
3. Šantek Stjepan, pročelnik upravnog odjela
4. Golubić Stjepan, pročelnik odjela za trgovinu i snabdijevanje
5. Varga Josip, pročelnik odjela za prosvjetu
6. Kušić Ivan, pročelnik građevinskog odjela
7. Žugec Ivan, pročelnik odjela za financije
8. Ivka, prezime nepoznato, pročelnik odjela za zdravstvo
9. Dužnost pročelnika odjela za industriju i obrt vršio je drug Pokos Slavko, predsjednik KNNN-a.

Kotarski Narodnooslobodilački odbor Ludbreg

1. Dobrin Tomo, predsjednik
2. Martinsković Ivan, tajnik
3. Namjesnik Ivan, pročelnik odjela za promet
4. Funtek Mirko, pročelnik upravnog odjela
5. Bezi Mila, pročelnik odjela za industriju i obrt
6. Bregović Vinko, pročelnik gospodarskog odjela
7. Tot Franjo, pročelnik odjela za trgovinu i snabdijevanje
8. Severović Milka, pročelnik socijalnog odjela
9. Škafec Ljubica, pročelnik prosvjetnog odjela
10. Jani Franjo, pročelnik odjela za financije
11. Lazić Svetozar, pročelnik odjela za zdravstvo.

Nastupili su posve novi uslovi rada kako u smislu sadržaja, tako i metodu. Na ovom mjestu o tome neće biti govora, iako se kontinuitet rada nastavlja u novoj fazi do proglašenja Ustava.

Tako je rasla i razvijala se narodna vlast u Okrugu Varaždin; od nekoliko odbora unutar njedara radničke klase u varaždinskim fabrikama, s ograničenim ciljevima u prvim počecima rada, pa do prvih organa vlasti s kompletnim funkcijama i sadržajem: od najnižih mjesnih organa, do najviših na ovom teritoriju Okružnog narodnooslobodilačkog odbora Varaždin. Teški u-

slovi rada nisu mogli spriječiti razvoj niti zaustaviti brzi razvitak, kada je tok događaja krenuo. Oni su nicali po cijelom Okrugu pa čak i u Međimurju, iako nisu postojali ni minimalni uslovi za njihov život: kao da je neka inherentna snaga ljudi svojom neumoljivom silom lomila sve prepreke. Dakako, bilo je uspona i padova, bilo je teških žrtava, materijalnih i ljudskih. Oni su nicali zahvaljujući djelovanju partijskih organa, posebno OK KPH Varaždin. Ostat će činjenica da su ljudi, koji su sudjelovali u radu ovih organa i svi oni koji su doprinijeli da su se organi vlasti mogli uspješno razviti na ovom teritoriju, u sistem narodne vlasti nove Jugoslavije ugradili jedan dio revolucionarnih ostvarenja.

РЕЗЮМЕ

Специфичность территории и очень сложная политическая обстановка навязала Коммунистической партии весьма тяжелое задание за начало и развитие восстания в этом крае. Несмотря на это, руководство Округного комитета КПХ Вараждин успевает уже в 1941 году партизанскими действиями дать знать оккупантам и отечественным предателям, что только вопросом времени, когда дойдет до массового участия народа в борьбе за свое национальное и социальное освобождение.

Параллельно с вооруженными действиями приступилось к разрушению старых органов власти и к созданию органов новой народной власти.

Первая фаза создания новой народной власти началась в 1941 году, когда в некоторых отделениях вараждинских фабрик приступилось к формированию первых Народно-освободительных комитетов.

Затем круг Народно-освободительных комитетов начинает шириться и выходит за пределы фабричных отделений, и около Вараждина начинает формироваться цепь сел, которые имели свои первые Народно-освободительные комитеты. Это вместе с тем и другая фаза их развития, которая продолжается почти до конца 1943 года.

Хотя неприятель прилагал огромные усилия, чтобы ликвидировать Народно-освободительное движение, оно и дальше все быстрее развивается и в 1943 году достигает кульминацию. В то же время это была кульминация и за развитие народной власти, в конце 1943 года.

Кроме местных НОК-ов, сформированы общинные и районные НОК-ы, а 28. XII 1943 года сформирован в Вараждинских Топлицах Округной народноосвободительный комитет. В то время на территории РК КПХ Вараждин было 37 местных НОК-ов,

- на территории РК КПХ Нови Мароф	- 13,
- на территории РК КПХ Иванец	- 20,
- на территории РК КПХ Лудбрег	- 27,
- на территории РК КПХ Чаковец	- 16.

В начале 1944 года началось новое неприятельское наступление на освобожденную территорию и на полуосвобожденные области. Вследствие того, доходит и до периодического застоя в работе и в развитии органов народной власти. Кроме того, потихоньку приближается окончательное освобождение нашей страны, поэтому и ориентация к освобожденной территории все большая.

Роль органов народной власти была неопределимой за развитие Народно-освободительного движения и Народно-освободительной борьбы на территории бывшего округа Вараждин.